

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв
Кафедра історії, теорії музики та методики музичного виховання

Яворська Ольга Миколаївна

**ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ
НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ В ДЗО**

Магістерська робота
на здобуття освітньо-кваліфікаційного ступеня «магістр»
зі спеціальності 14 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник:
Гумінська О.О., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії, теорії музики
та методики музичного виховання РДГУ

Рівне – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ В ДЗО ...	10
1.1. Зміст і структура пізнавальної активності особистості	10
1.2. Методи розвитку пізнавальної активності дошкільників	24
1.3. Творчі завдання на музичних заняттях в ДЗО.	36
Висновки до 1 розділу	42
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ В ДЗО.	46
2.1. Діагностика розвитку пізнавальної активності дошкільників	46
2.2. Методика розвитку пізнавальної активності дошкільників в процесі використання творчих завдань на музичних заняттях.	58
2.3. Аналіз результатів формувального експерименту	74
Висновки до 2 розділу	80
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя є пріоритетною на сучасному етапі розвитку суспільства та освіти. З переосмисленням пріоритетів, цілей і завдань розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку актуальною стає проблема становлення дитячої особистості, виявлення та розвиток її здібностей, набуття досвіду пізнання. Такий підхід висвітлений у державних документах, розроблених в Україні. Зокрема, Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI ст. визначає головну мету діяльності дошкільних навчальних закладів, яка полягає у створенні умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, формуванні покоління, здатного навчатися впродовж життя. У законі «Про дошкільну освіту» та Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні визнається пріоритетна роль дошкільної освіти у формуванні особистості дитини, розвитку її творчих здібностей.

Концепція дошкільного виховання в Україні передбачає широкі можливості для створення дошкільних закладів, які б розв'язували низку завдань. Одним із них має бути формування творчої індивідуальності, яка буде жити активно, цікаво, відповідно до вікових потреб.

Концепція безперервної системи національного виховання передбачає в одному із своїх розділів: розумовий розвиток дітей, розвиток пам'яті, уваги, мислення, уяви, допитливості, захопленість; започаткування основ трудового виховання; залучення дітей до культури, мистецтва; психологічну підготовку дітей до навчання у школі, забезпечення пізнавальної активності, розвиток творчих та художніх здібностей у різних видах дитячої діяльності [5, с.24].

Доцільно звернути увагу на те, що у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, закладено підхід до особистості як до суб'єкта власної діяльності. Дитина розглядається як цінність, як активна творча особистість.

Впровадження особистісно-орієнтованої моделі освіти зумовлює необхідність розвитку дітей у різних сферах їхнього життя. Зокрема, у сфері «Я сам», що виокремлено у Базовому компоненті дошкільної освіти, йдеться про те, що дитина повинна «мати уявлення про пізнавальну активність у власному розвитку, цікавитися особливостями свого сприймання, пам'яті, уяви, мислення; володіти початковими формами дослідництва, експериментувати, елементарно вивчати навколишній світ» [6, с.6].

Дошкільний вік – період активного включення дітей у різні види діяльності: ігрової, художньої, трудової, розвитку різних умінь та навичок. Цей період є сприятливим для розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Сучасні психолого-педагогічні праці у контексті проблеми формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку розкривають сутність пізнавальної активності (Л. В. Буркова, Д. Б. Годовікова, О. Л. Кононко, С. О. Ладивір, Б. Мухацька, Е. О. Щербакова та ін.), її структуру – типи, види, компоненти, основні форми прояву, критерії, показники та рівні (Л. В. Буркова, Д. Б. Годовікова, С. О. Ладивір, А. М. Матюшкін, Б. Мухацька та ін.), індивідуальне зростання пізнавальної активності дітей (С. О. Ладивір та ін.).

Пізнавальна активність отримала широке висвітлення в науковій літературі: як різновид діяльності (Є. А. Климов); як вища форма розвитку діяльності (А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський); як характеристика якості діяльності (Н. О. Половнікова, Т. І. Шамова); як прояв ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності (Л. І. Арістова); як особливий стан особистості (Д. В. Вількеєв, І. Ф. Харламов); як показник пізнавальних особливостей того, що навчається (Л. К. Гребенкіна, О. Б. Коротаєва); як риса особистості (В. І. Лозова, М. І. Махмутов, Г. І. Щукіна).

Розвитку творчих здібностей дошкільників в музичній діяльності присвячені праці Н. О. Ветлугіної, Б. М. Теплової, К. Орфа, Р. Й. Жуковської, З. Кодая, О. Є. Кравцової, С. Л. Новосьолової, С. В. Олійник, А. П. Усової,

О. І. Юдіної, Т. А. Боровик, О. О. Гумінської, Т. Ю. Прокопович, І. П. Макеєвої, С. І. Мерзлякової, М. М. Шутя та ін. У працях Д. П. Богоявленської, Л. В. Буркової, Н. В. Дметерко особливого значення у роботі з дітьми набувають творчі завдання різних типів і видів.

Але значення творчих завдань у розвитку пізнавальної активності дошкільників розкрита не у повній мірі. Це зумовило вибір теми дослідження **«Творчі завдання як спосіб розвитку пізнавальної активності дошкільників на музичних заняттях в ДЗО»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема магістерської роботи входить до плану наукової роботи кафедри історії музики та теорії і методики музичного виховання РДГУ «Формування художньої культури молоді: мистецтвознавчий та педагогічний аспекти». Тема магістерського дослідження затверджена на засіданні кафедри історії музики та теорії і методики музичного виховання РДГУ (протокол № 10 від 11 жовтня 2018 р.).

Об'єкт дослідження: розвиток пізнавальної активності дошкільників на музичному занятті в ДЗО.

Предмет дослідження: творчі завдання як спосіб розвитку пізнавальної активності дошкільників на музичному занятті в ДЗО.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику розвитку пізнавальної активності дошкільників засобами творчих завдань на музичних заняттях в ДЗО.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з даної проблеми.
2. Визначити поняття «активність», «пізнавальна активність», «творчість», «творчі завдання», розкрити їхню сутність у музичному вихованні дошкільників.

3. Систематизувати творчі завдання, які використовуються на музичному занятті в ДЗО, їх місце у процесі формування пізнавальної активності старших дошкільників.

4. Виявити рівень пізнавальної активності старших дошкільників.

5. Розробити власну методику розвитку пізнавальної активності дошкільників засобами творчих завдань та експериментально їх перевірити.

Гіпотеза дослідження: рівень розвитку пізнавальної активності дошкільника на музичних заняттях в дошкільних закладах освіти підвищиться за умови впровадження в практику роботи творчих завдань, тому що режисерські, літературні, мовно-пальчикові, вокальні, інструментальні, звукозображальні творчі завдання та ігри ефективно впливають на потреби, емоційну сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії, самовираження, самореалізацію.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз філософських, психологічних та педагогічних джерел, навчально-методичних посібників, особливостей формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку); емпіричні (педагогічний експеримент для перевірки висунутої гіпотези); діагностичні методи (спостереження, анкетування, бесіда) з метою вивчення рівня пізнавальної активності дошкільників, стану роботи з досліджуваної проблеми у дошкільних навчальних закладах; вивчення продуктів діяльності; статистичні (методи математичної обробки експериментальних).

База дослідження. Експериментально-дослідною роботою було охоплено 50 дітей Глинського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ст. Дошкільний навчальний заклад» Здолбунівської Районної ради Рівненської області.

Дослідження проводилося протягом трьох етапів у 2018-2019 навчальному році.

Перший етап – вивчення та опрацювання спеціальної літератури, її аналіз та систематизація.

Другий етап дослідження – розробка рівнів, критеріїв та методики діагностики розвитку пізнавальної активності дошкільників на музичному занятті в ДЗО, проведення констатувального експерименту.

Третій етап – розробка методики розвитку пізнавальної активності дошкільників в процесі використання творчих завдань на музичних заняттях, проведення формувального експерименту, кількісний та якісний аналіз отриманих даних, їх теоретичне осмислення.

Наукова новизна дослідження: уточнено поняття «пізнавальна активність» як риса особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності; як самостійна, ініціативна діяльність дитини, спрямована на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв’язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних ситуаціях; як якісну ознаку діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності; як процес збагачення, розширення і поглиблення сфери предметів, що пізнає дитина, на які спрямована її активність; як рису особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності; як діяльнісний стан особистості, що виражається в наполегливому прагненні до знань, до розумової напруги і прояву вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями; готовність і прагнення до енергійного оволодіння знаннями; особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чуйність учня в пізнавальному процесі розроблена класифікація творчих завдань на заняттях музичного мистецтва в ДЗО.

Теоретична значимість дослідження полягає у розробці рівнів, критеріїв та показників рівня розвитку пізнавальної активності дошкільників, діагностичної методики їх перевірки.

Практична значимість дослідження полягає у розробці методики розвитку пізнавальної активності дошкільників в процесі використання творчих завдань на музичних заняттях.

Матеріали дослідження можуть бути використані музичними керівниками, викладачами та студентами вищих педагогічних закладів освіти у процесі педагогічної і методичної підготовки майбутніх музикантів-педагогів. Дані теоретичні та практичні напрацювання можуть бути використані для розробки музичних занять, призначених для застосування в сфері музичної освіти.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в процесі безпосередньої роботи з дітьми старших груп «Грайлики» (26 дітей) та «Промінчики» (24 дитини) Глинського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ст. Дошкільний навчальний заклад» Здолбунівської Районної ради Рівненської області, а також участі у V Міжнародній науково-практичній конференції РДГУ «Мистецька освіта та розвиток творчої особистості» (26 березня 2019 р.), тема доповіді «Творчі завдання на музичних заняттях в дошкільних закладах освіти» (опублікована стаття), шляхом обговорення змісту роботи на засіданнях кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання.

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено у публікації «Творчі завдання на музичних заняттях в дошкільних закладах освіти» [116, с.312-316].

Структура та обсяги магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (121 найменування). Основний текст роботи викладено на 87 сторінках, загальний обсяг роботи – 100 сторінок. Робота містить один рисунок, 14 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ В ДЗО

1.1 Зміст і структура пізнавальної активності особистості

Перш ніж визначити сутність поняття «пізнавальна активність», розглянемо поняття, тісно з ним пов'язане – «активність». Активний – лат. *activus* – діяльний, енергійний. Активність – посилена діяльність, діяльнісний стан [76].

Розширюючи тлумачення цього терміну у лінгвістичній літературі, можна знайти такі синонімічні ряди: «активний, діяльний, енергійний, ініціативний, заповзятливий»; «активність, енергія, ініціатива, заповзятість» [99].

У філософії термін «активність» застосовується, як правило, у тісному зв'язку із тлумаченням поняття «діяльність». Діяльність – специфічно людська форма активного ставлення до оточуючого світу, зміст якої складає цілеспрямоване змінення і перетворення, осягнення, набуття знань, розпізнання, пізнання закономірностей об'єктивного світу; сукупність знань у якій-небудь галузі [111].

У довідковій літературі зустрічаються також дефініції «активність особистості», «активність пошукова», «активність загальна», «активність у навчанні» тощо, які розкривають окремі аспекти, пов'язані з різними її аспектами. Інші довідкові джерела наводять тлумачення поняття «активність особистості» як ініціативний вплив на довкілля, на інших людей і себе; як здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міру цілеспрямованого перетворення нею довкілля і самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури; як діяльне ставлення особистості до світу, здатність виробляти суспільно значущі перетворення матеріального і духовного середовища на основі засвоєння історичного досвіду особистості. Аналіз психолого-педагогічних джерел

засвідчує, що науковці вказують на тісний взаємозв'язок активності й діяльності, проте по-різному розглядають співвідношення цих категорій.

Частина вчених розглядають активність як різновид діяльності (Є. О. Климов), як вищу форму розвитку діяльності (А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський).

На думку інших учених (К. А. Абульханова-Славська, Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн та ін.), активність і діяльність є відносно незалежними одна від одної. У працях дослідників можна виділити різні підходи до розуміння поняття «пізнавальна активність»: як діяльне ставлення людини до сприймання, пізнання і перетворення світу, що виявляється через запитання, прагнення мислити у процесі сприймання, відтворення, розуміння, творчого застосування (О. Я. Савченко); як стан індивіда, який характеризується прагненням до навчання, розумовим напруженням, виявом вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями (І. Ю. Харламов); як готовність і прагнення до енергійного оволодіння знаннями (Н. А. Половнікова); як виявлення в навчальному процесі вольового, емоційного, інтелектуального боків особистості (М. І. Махмутов); як рису особистості, що характеризує її інтерес до знань і готовність оволодівати ними на основі потреби в інтелектуальному розвитку (М. М. Анцибор).

Вчені часто відзначають взаємозалежність даних понять (оскільки пізнання це активна діяльність індивіда), посилення одного поняття іншим: «активність пізнання», «пізнавальна діяльність», «пізнання, спрямоване на пошук невідомого» (Ф. Аквінський, Аристотель, І. Кант, Г. Лейбніц та ін.). Про наявність інтересу до вивчення феномену пізнання свідчить ряд філософських робіт. Проблему пізнання досліджували Аристотель («Метафізика», «Фізика»), Г. Гегель («Наука логіки»), І. Кант («Критика чистого розуму») та інші філософи. Так, Аристотель у праці «Метафізика» зазначає, що усі люди прагнуть до знання від природи [4, с.408-428].

І. Кант у праці «Критика чистого розуму» наголошує, що до прояву пізнавальних здібностей людину спонукають предмети, які діють на органи відчуття [4, с.100-191].

При цьому, розглядаючи пізнавальну діяльність людини, філософи зазначають, що знання не є продуктом пасивного споглядання дійсності, а виникають, функціонують і розвиваються у процесі активної продуктивної діяльності.

У роботах філософів зазначається, що активність пізнання тісно пов'язана з пізнавальною діяльністю, вони є взаємозалежними і людина отримує знання, тобто пізнає, активно діючи. Науковці у своїх дослідженнях розрізняють біологічну, психічну та соціальну активність людини, характеризуючи які, як правило, підкреслюють наявність елементів синонімічних рядів, наведених вище, у структурі поняття «активність».

І. Павло вважає, що біологічна активність забезпечує пристосування організму до оточуючого середовища і є умовою формування соціальної активності.

М. І. Дьяченко, Л. О. Кандибович розглядають соціальну активність як ініціативність, діловитість, творче ставлення до різних сторін життя суспільства, настрої на цілеспрямоване, планомірне виконання професійних обов'язків [50].

Психологічний аспект активності людини у пізнавальній діяльності можна знайти у роботах Д. Б. Богоявленської, Б. Р. Кадирова, Н. С. Лейтес, М. І. Лісіної та ін.

Аналіз робіт психологів виявив, що разом з поняттям «активність» вони вживають щонайменше чотири додаткових визначення: «психічна активність», «розумова активність», «інтелектуальна активність», «пізнавальна активність». Визначення цих термінів схожі, але мають відмінності, вони тісно пов'язані з інтелектом та його розвитком протягом людського життя.

Е. Г. Голубєва, Б. Р. Кадиров, Н. С. Лейтес дають визначення терміну «психічна активність» у загальному вигляді як синоніму активності взагалі і як міри взаємодії суб'єкту з оточуючою дійсністю.

Д. Б. Богоявленська розкриває поняття «розумова активність» у більш вузькому значенні, порівняно з попереднім терміном, як потребу в розумовій діяльності, яка здебільшого виражається природно обумовленою потребою у розумових враженнях та розумових зусиллях.

«Інтелектуальна активність» визначається як мислительна діяльність, що розгортається у своєрідних умовах і є інтегральною властивістю деякої гіпотетичної системи, основними компонентами якої виступають інтелектуальні (загальні розумові здібності) та неінтелектуальні (перш за все мотиваційні) фактори розумового розвитку (Д. Б. Богоявленська, М. І. Лісіна).

На фоні постійного уточнення та поглиблення поняття «активність» у психолого-педагогічній літературі, найбільш розповсюдженими є такі визначення пізнавальної активності:

– мобілізування інтелектуальних, морально-вольових сил на досягнення конкретної мети навчання, прояв самостійності, ініціативи, творчості у процесі діяльності (К. Й. Щербакова);

– якість особистості, яка спрямовує пізнавальні потреби на всіх етапах життя людини і у різних видах діяльності: грі, навчанні, праці (Л. М. Проколієнко);

– така активність, у процесі якої дитина вчиться, пізнає оточуючий світ (О. В. Проскура);

– активність дитини, що породжує і забезпечує функціонування пізнавального інтересу, який є емоційно забарвленим виявом потреб людини, вибірне активне ставлення до пізнання окремих предметів і явищ (М. В. Максимов). Пізнавальна активність і пізнавальний інтерес виникають за умови наявності пізнавальної потреби, як потреби в діяльності, спрямованої на отримання нових знань (В. С. Юркевич).

Широкого висвітлення у педагогічній літературі набуло питання сутності активності та її виявлення у пізнанні дітей.

Найбільш відомі трактування науковців можна згрупувати у такий спосіб:

- активність розглядається як умова самостійності (Б. П. Єсіпов, І. Я. Лернер), мимовільне бажання дії (В. Оконь), ставлення суб'єкта до об'єкта, що виявляється у системі опосередкування одного іншим (Л. С. Арістова);

- активність, в тому числі і пізнавальна, визначається як широка категорія, що включає в себе діяльність (О. А. Дьомін, В. І. Лозова, А. М. Матюшкін, М. І. Махмутов, О. В. Проскура, І. В. Харламов);

- пізнавальна активність як риса особистості, максимальний прояв індивідуальності (Л. С. Арістова, М. А. Данилов, В. І. Лозова, Л. М. Проколієнко);

- пізнавальна активність, як одна з форм соціальної активності, – це «жива, енергійна діяльність, спрямована на виконання отриманого завдання» (З. А. Абасов). З даних визначень помітно, що більшість дослідників поняття «пізнавальна активність» пов'язують з розглядом діяльності, в якій, пізнаючи навколишній світ, дитина як активний суб'єкт прагне показати свою самостійність, індивідуальність, спрямувати енергію, волю, дії на досягнення позитивного результату.

Феномен пізнавальної активності як один із важливіших чинників навчання постійно привертає увагу педагогів, адже особистість формується лише в процесі активної взаємодії з навколишнім світом.

Соціальне середовище – умова, від якої залежить, чи перейде ця потенційна можливість у реальну дійсність. Рівень розвитку пізнавальної активності зумовлюється індивідуально-психологічними особливостями та умовами виховання. З огляду на те, що саме пізнавальна активність є основою пізнавальної діяльності як умови успішного навчання у школі.

У психолого-педагогічній літературі пізнавальна активність визначається по-різному. Вона розглядається: як характеристика якості діяльності (Н. О. Половнікова, Т. І. Шамова); як прояв ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності (Л. І. Арістова); як особливий стан особистості (Д. В. Вількеєв, І. Ф. Харламов); як показник пізнавальних особливостей того, що навчається (Л. К. Гребенкіна, О. Б. Коротаєва); як риса особистості (В. І. Лозова, М. І. Махмутов, Г. І. Щукіна).

Хоча в психолого-педагогічній літературі немає єдиної думки щодо сутності поняття пізнавальної активності, вищезазначені дефініції не суперечать, а гармонійно доповнюють один одного, що вказує на багатоаспектність цього поняття.

Найбільш повне та чітке визначення пізнавальної активності було запропоновано В. І. Лозовою: риса особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності [67, с.25].

Активність учнів у навчанні – дидактичний принцип, який полягає в тому, що учень має бути ініціативним і самостійним у навчальній роботі. Це немовби результат активізації процесу навчання. [109, с.26].

Український музично-педагогічний словник дає визначення поняття «пізнання» як процесу цілеспрямованого активного відображення об'єктивного світу у свідомості людини. Особливим видом пізнання є створення і слухання музики різних жанрів. В естетиці можна говорити про пізнання насолоди, співу чи гри на інструменті. [112].

Т. А. Ткачук розглядає пізнавальну активність як самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних ситуаціях [107].

С. Є. Кулачківська та С. О. Ладивір визначають пізнавальну активність як якісну ознаку діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності [62, с.3-6.].

На думку Б. Мухацької, пізнавальна активність – це така, в якій дитина виступає як суб'єкт, який створює свій досвід до певної міри самостійно, але водночас вона є реципієнтом зовнішніх впливів, і зауважує, що стимулюючи дії дорослих, можна модифікувати поведінку дитини, що стає передумовою для формування у неї нових знань та умінь [73].

А. Л. Андрасян розвиток пізнавальної активності розглядає як процес збагачення, розширення і поглиблення сфери предметів, що пізнає дитина, на якій спрямована її активність [2].

В. А. Суржанська зазначає, що пізнавальна активність дітей дошкільного віку – це така активність, яка формується і розвивається на базі пізнавальної потреби у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ і характеризується наявною пізнавальною орієнтацією дошкільника, ініціативою, самостійністю дитини, інтересом та оригінальністю [104].

В. Г. Кремень трактує пізнавальну активність як рису особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності [52, с.678].

Як зазначає Л. В. Данилова, пізнавальна активність – це психічний стан суб'єкта, відношення до процесу пізнання. Пізнавальна активність як властивість особистості виявляється і формується в діяльності. Пізнавальна активність обумовлює інтенсивність і характер проходження навчання. Вона формується і виявляється у пізнавальній діяльності. Л. В. Данилова говорить, що пізнавальна активність дитини – це її внутрішня готовність до подальшої участі у напруженій розумовій та практичній діяльності у процесі оволодіння

знаннями, уміннями і навичками та виявлення самостійності й творчого підходу до вирішення навчальних завдань [48, с.18-19].

Пізнавальна активність, на думку В. І. Лозової, – це основа підготовки молодого покоління до продуктивної професійної діяльності, це й умова духовного розвитку особистості, й умова розвитку самостійності особистості, підвищення рівня її творчого потенціалу; пізнавальна активність є важливою умовою вдосконалення і одночасно показником ефективності навчально-виховного процесу [67, с 5-6].

П. І. Підкасистий трактує пізнавальна активність як діяльнісний стан особистості, що виражається в наполегливому прагненні до знань, до розумової напруги і прояву вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями [99, с.14].

З погляду Н. А. Половнікової, пізнавальна активність – це готовність і прагнення до енергійного оволодіння знаннями [52].

Пізнавальна активність, як відзначає Г. І. Щукіна, – це особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чуйність учня в пізнавальному процесі [117].

Означені визначення доповнюють один одного, глибше розкриваючи сутність пізнавальної активності й специфіку її проявів у дітей дошкільного віку.

Пізнавальна активність дитини-дошкільника, на думку С. О. Ладивір, – це така активність, яка формується і розвивається на базі пізнавальної потреби у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ і характеризується наявною пізнавальною орієнтацією, ініціативою, самостійністю дитини, допитливістю та оригінальністю. Вона має свої особливості: прояв з народження та властивість інтенсивно розвиватись протягом усього дошкільного віку; здатність реалізовуватись у різних видах діяльності; вираження у постійних запитаннях, розмірковуванні, порівнянні, експериментуванні, вирішенні найрізноманітніших дитячих проблем; наявність пізнавального інтересу на рівні цікавості та всеосяжної допитливості;

поєднання інтелектуального та емоційного (як домінуючого) ставлення до предметів та явищ дійсності; наявність наприкінці дошкільного віку ознак самостійності, певної саморегуляції та самоконтролю; набуття після 4-5 років вигляду ініціативної перетворюючої активності.

За результатами вивчення проблеми можна визначити основні риси пізнавальної активності дітей: пізнавальна активність визначається як стан, що передує діяльності й породжує її, як міра діяльності, як риса, якість особистості, як умова розвитку та результат виховання; пізнавальна активність – це риса особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності.

Пізнавальна активність дитини з віком змінюється, стає більш цілеспрямованою, проте має чіткі прояви. Так, С. О. Ладивір основними показниками пізнавальної активності вважає наступні: увага та особливий інтерес до предмета; емоційне ставлення до предмета (подив, нерозуміння, заклопотаність, тобто розмаїття емоцій, викликаних предметом); дії, спрямовані на детальніше розпізнавання предмета, усвідомлення його функціонального призначення; загальна кількість таких дій як показник інтенсивності обстеження та якісна характеристика дій, їх різноманітність, заміна одних дій іншими, паузи, пов'язані з роздумами про предмет; постійний інтерес до предмета, навіть за його відсутності [62, с.3].

Найбільш узагальнено структуру пізнавальної активності дітей представлено у праці О. Г. Брежневої, яка виокремлює в ній три компоненти: емоційний, змістовий і вольовий, – а також три етапи формування у дітей пізнавальної активності [24, с.12].

Перший етап, на думку автора, пов'язаний із виникненням інтересу до пізнання, основою чого є емоційний компонент пізнавальної активності. Роль емоційного компонента як першооснови для розвитку активності дітей

посилюється у зв'язку з тим значенням, яке мають емоції і почуття у розвитку дитини, мотивації різних видів її діяльності, зокрема пізнання. Водночас у цьому процесі орієнтуватися лише на емоційний компонент недостатньо.

Приєднуємося до думки С. О. Ладивір, яка стверджує, що викликана емоціями допитливість як рушійна сила спрямованості інтересів дитини до пізнання навколишнього світу стає суттєвим фактором формування пізнавальної активності лише в тому випадку, коли у своєму розвитку вона поєднується з оволодінням дитиною способами цілеспрямованого пізнання [60].

За відсутності такої обумовленості дитяча допитливість мотивує звичайну зацікавленість, позбавлену свідомого прагнення до отримання знань.

Другий етап пов'язаний із впливом активності на вольовий і змістовий компоненти. У дітей повинні сформуватися самостійність під час виконання завдань, ініціативність у виборі рішень, які поєднуються з активним оволодінням дітьми розумовими діями – узагальненими способами обстеження предметів, здатністю абстрагувати та узагальнювати ознаки і відношення об'єктів пізнання тощо.

На третьому етапі робота педагога спрямовується на вдосконалення пізнавальної активності, окремих вольових якостей дитини – наполегливості, ініціативності тощо [24].

К. К. Платонов представляє декілька видів активності, притаманних дитині, яка навчається: репродуктивно-наслідувальну, пошуково-виконавську, творчу.

Репродуктивно-наслідувальна активність є активністю, за допомогою якої досвід діяльності набувається особистістю за допомогою використання досвіду іншої людини. Це найелементарніша форма прояву активності, проте в розвитку дитини вона відіграє суттєву роль. Ураховуючи те, що в цьому виді активності об'єктивно закладені великі можливості для розвитку

дитини, репродуктивно-наслідувальна пізнавальна активність відіграє важливу роль у процесі навчання.

Пошуково-виконавська активність є більш складним видом, оскільки характеризується вищим ступенем самостійності. На цьому рівні активності дитині необхідно прийняти завдання (поставлене дорослим) і самій відшукати способи його виконання. Пошуки самостійних способів розв'язання завдання сприяють діяльності не за зразком, аналізу можливих варіантів вирішення завдання, відкривають простір для розмірковування про зміст та умови діяльності, рівень власних можливостей. Оволодіння дітьми таким видом пізнавальної активності можна розглядати як значне досягнення. Як показники такої активності варто розглядати наявність у дитини інтересу до навчального завдання та процесу його виконання; самостійність у пошуку розв'язання пізнавального завдання та застосування знайдених способів його розв'язання в інших практичних ситуаціях; уміння помічати помилки у себе та інших дітей, аналізувати їх причини; здатність чітко формулювати запитання щодо змісту теми, що вивчається, виявляти ініціативу, самостійність у виборі правильного рішення.

Творча активність – найвищий рівень, оскільки цей вид пізнавальної активності передбачає вміння дитини самостійно формулювати нове пізнавальне завдання, відшуковувати нові, нетрадиційні, оригінальні способи його розв'язання. Зрозуміло, що цей вид активності можливо сформулювати лише у тих дітей, які відзначаються високим рівнем інтелектуального розвитку, тобто обдарованих дітей, яким притаманне прагнення до творчого пошуку в різних видах діяльності, зокрема і в пізнавальній [79].

У психолого-педагогічній літературі поряд з визначенням сутності пізнавальної активності вченими дається її структура: типи, види, компоненти, основні форми та показники прояву, рівні (Д. Б. Годовікова, К. Крутій, І. Я. Лернер, В. Лозова, А. М. Матюшкін, В. Мілерян, А. Петровський, К. Й. Щербакова та ін.).

Аналізуючи роботи науковців, отримаємо уявлення про типи пізнавальної активності:

– адаптивний та продуктивний – забезпечує пристосування; складає основу виникнення і становлення різних психічних новоутворень (А. М. Матюшкін);

– тип зовнішньої пізнавальної активності - поділяється на адаптивну поведінку та діяльність як цілеспрямовану поведінку (В. Дружинін);

– потенційна пізнавальна активність - характеризується допитливістю, короткочасним інтересом, бажанням пізнати нове (В. І. Лозова);

– власна активність дитини - повністю визначається дитиною і детермінована її внутрішнім станом; тут дитина виступає як особистість, яка творить власну діяльність; даний тип активності лежить в основі дитячої творчості (М. М. Поддяков);

– активність, стимульована з боку дорослого, – дитина отримує ті результати діяльності, які запланував дорослий; сам процес діяльності відбувається без проб та помилок (М. М. Поддяков).

М. М. Поддяков вказує на адаптивний або продуктивний характер пізнавальної активності, який, завдяки створенню відповідних умов, має впливати на розвиток особистості, що має значення для дослідження пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Наведені пари типів пізнавальної активності пов'язані між собою і рідко коли проявляються у чистому вигляді. «Два типи активності послідовно змінюють одна одну, взаємодіючи і, головне, взаємозбагачуючись у цьому процесі» [80, с.69].

В. І. Лозова визначає види пізнавальної активності: потенційну і функціонуючу; нормативно-гетерономну та ініціативно-автономну; зовнішню та внутрішню; імпульсивну і усвідомлену; ситуативну та інтегральну; репродуктивну, реконструктивну і творчу пізнавальну

активність. Кожен з названих видів активності має ступінь та рівні виявлення [67].

Серед основних складових компонентів пізнавальної активності психологи виділяють: пізнавальні потреби та саморегуляцію пошукової діяльності (Д. Б. Годовікова, А. М. Матюшкін), а також їх елементи. У педагогічних роботах серед компонентів пізнавальної активності визначено змістовний, процесуальний, мотиваційний та емоційний (Т. Міхневич); змістовний, оперативний та результативний (П. І. Підкасистий). Визначені компоненти певною мірою конкретизують специфіку функціонування, механізм протікання та розвитку пізнавальної активності.

Поряд з цим, пізнавальна активність має безліч форм прояву у процесі діяльності людини. Так, К. Й. Щербакова виділяє такі форми прояву пізнавальної активності:

- уміння бачити і самостійно формулювати пізнавальну задачу;
- уміння складати план, обирати засоби вирішення задачі з використанням надійних та ефективних прийомів;
- уміння досягати результат і зрозуміти необхідність його перевірки [116, с.42].

Поряд з визначенням сутності, структурних елементів пізнавальної активності (компонентів, форм, критеріїв та показників прояву), вченими виокремлюються рівні пізнавальної активності. У психолого-педагогічній літературі помічено традиційне визначення творчого (високого), інтерпретивного (середнього) і репродуктивного (низького) рівнів пізнавальної активності (С. О. Ладивір, В. І. Лозова, К. Й. Щербакова, Г. І. Щукіна та ін.). У більшості досліджень можна помітити ріст від її репродуктивного рівня до творчого.

Отже, проведений аналіз філософських, психологічних та педагогічних аспектів проблеми дозволяє стверджувати що, пізнавальна активність – це:

- риса особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної

- діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності (В. Г. Кремень);
- діяльнісний стан особистості, що виражається в наполегливому прагненні до знань, до розумової напруги і прояву вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями (П. І. Підкасистий);
 - особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чуйність учня в пізнавальному процесі (Г. І. Щукіна);
 - готовність і прагнення до енергійного оволодіння знаннями (Н. А. Половникова);
 - риса особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності (В. І. Лозова);
 - мобілізування інтелектуальних, морально-вольових сил на досягнення конкретної мети навчання, прояв самостійності, ініціативи, творчості у процесі діяльності (К. Й. Щербакова);
 - якість особистості, яка спрямовує пізнавальні потреби на всіх етапах життя людини і у різних видах діяльності: грі, навчанні, праці (Л. М. Проколієнко).

Пізнавальна активність дитини – це:

- активність, у процесі якої дитина вчиться, пізнає оточуючий світ (О. В. Проскура);
- активність, що породжує і забезпечує функціонування пізнавального інтересу, який є емоційно забарвленим виявом потреб людини, вибірне активне ставлення до пізнання окремих предметів і явищ (М. В. Максимова);
- жива, енергійна діяльність, спрямована на виконання отриманого завдання (З. А. Абасов);

- самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних ситуаціях (Т. А. Ткачук);
- активність, яка формується і розвивається на базі пізнавальної потреби у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ і характеризується наявною пізнавальною орієнтацією дошкільника, ініціативою, самостійністю дитини, інтересом та оригінальністю (В. А. Суржанська);
- якісна ознака діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності (С. Є. Кулачківська);
- внутрішня готовність до подальшої участі у напруженій розумовій та практичній діяльності у процесі оволодіння знаннями, уміннями і навичками та виявлення самостійності й творчого підходу до вирішення навчальних завдань (Л. В. Данилова);
- активність, яка формується і розвивається на базі пізнавальної потреби у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ і характеризується наявною пізнавальною орієнтацією, ініціативою, самостійністю дитини, допитливістю та оригінальністю (С. О. Ладивір).

1.2. Методи розвитку пізнавальної активності дошкільників

Дошкільний вік є синзитивним і найбільш сприятливим для розвитку не тільки образного мислення, але й уяви, психічного процесу, який становить основу творчої діяльності. Дорослий повинен створювати всі умови для розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Взаємодія дитини з навколишнім світом виявляється в її діяльності – пізнавальній, моральній, комунікативній, фізичній, соціальній, мовленнєвій, ігровій. Щоб дитина дошкільного віку виявляла активність, важливо забезпечити їй розвивальне середовище. Адже творчість не формують, а стимулюють. Щоб вона виявлялася і розвивалася, у дитячому садку належить створити сприятливі умови. О. Л. Кононко зазначає, що необхідно допомагати дітям проявляти природне прагнення до креативності, використовуючи для цього розвивальні завдання; правильно оцінювати досягнення дітей у творчій діяльності; не переривати творчий процес; не гальмувати прояви творчої активності дитини критичними зауваженнями, негативними оцінками; створювати ситуації вільного спілкування, обміну думками [57].

Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [15] (Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (лист МОН України від 09. 12. 2011 р. № 1/11-11601) визначає ігри на розвиток креативності. Проаналізуємо вимоги програми.

Пропонуються наступні ігри на розвиток креативності дітей третього року життя. Ігри на розвиток креативності. Розвивати самодіяльність дитини, прагнення зробити по-своєму, внести елемент новизни. Вчити розмірковувати, спиратися на особистий досвід, самостійно робити вибір, визначати пріоритети. Виховувати відчуття радості від самостійних відкриттів, гордість за власні досягнення. Підтримувати бажання надавати перевагу певним діям, проявляти інтерес до тієї чи іншої діяльності. Вчити проявляти різноманітні емоції, розрізняти емоційні стани, називати свій емоційний стан. Виховувати бажання досягати поставленої мети.

Тематика ігор на розвиток креативності «Я це можу», «Обери з кількох варіантів», «Зроби по-іншому», «Чому я хороший (поганий)?», «Який у мене настрій?», «Виконай завдання», «Обери сам», «А що буде, коли зробити так?»

Пропонуються наступні ігри на розвиток креативності дітей четвертого року життя. Ігри на розвиток креативності. Сприяти розвиткові в дитини пізнавальної активності за допомогою творчих ігор. Вчити аналізувати та узагальнювати знання, набуті під час практичної діяльності та з власного досвіду. Всіляко підтримувати прояви самостійності та імпрровізації під час вибору гри, зміни сюжету. Формувати бажання досліджувати, експериментувати, доводити свою думку, фантазувати; вміння творчо підходити до розв'язання завдань. Заохочувати до розв'язання завдань власними силами та можливостями. Тематика ігор на розвиток креативності «Я придумаю гру», «Що змінилося?», «Зроби по-іншому», «Покажи цього героя таким, яким ти його уявляєш», «Який настрій у сонечка?», «Погана думка – гарна думка», «Мій улюблений колір», «Уяви, що ти...», «Пофантазуємо».

Пропонуються наступні ігри на розвиток креативності дітей п'ятого року життя. Ігри на розвиток креативності. Вчити в іграх аналізувати та узагальнювати інформацію, здобуту раніше на основі власного життєвого досвіду. Заохочувати до активного прояву самостійності та самодіяльності, бажання зробити щось не схоже на інше, дослідити, внести нове тощо. Вправляти дітей у виокремленні рис із цілого, розвивати асоціативне мислення, втілювати в іграх враження від подій, власні інтереси. Вчити за допомогою жестів і рухів передавати особливості, риси характеру героїв. Формувати бажання розв'язувати завдання власними силами, проявляти наполегливість, докладати вольових зусиль. Розвивати уяву, фантазію. Тематика ігор на розвиток креативності «Дослідницька лабораторія», «Уяви і розкажи», «Такий у мене настрій», «А я зроблю по-іншому», «Мені не подобається, коли...», «Чому діти бувають неслухняними?», «Чим я відрізняюся від інших?», «Що станеться, якщо...».

Пропонуються наступні ігри на розвиток креативності дітей шостого року життя. Ігри на розвиток креативності. Заохочувати дітей брати на себе роль дослідника, фантазера, новатора. Формувати усвідомлення того, що

експериментувати та досліджувати цікаво. Збагачувати практичний і теоретичний досвід дитини, спонукати її до творчості, експериментів, оригінальності. Формувати вольові якості: вміння почекати, інколи поступитися, відстоювати свою думку. Розвивати почуття гумору, вміння посміятися над своїми помилками; розвивати філософське ставлення до невдач.

Аналіз дисертаційних досліджень засвідчує, що проблемі розвитку пізнавальної активності дошкільників приділяється значна увага.

Так, В. С. Дайлидене вважає процес її розвитку більш ефективним, якщо: освітній процес організовується на основі мотиваційного напруження і пошукової домінанти особистості дитини; створена педагогом особистісно орієнтована розвиваюче середовище, що дозволяє реалізувати принцип індивідуалізації навчання; включені в освітній процес батьки на принципі добровільності [46].

Н. В. Попова пропонує використання ігрових завдань, друкованих посібників, карт-схем, картин, діафільмів, плакатів, малюнків, таблиць, графіків і графічних моделей, створення проблемних ситуацій як засобів стимулювання пізнавальної активності та практичні роботи, спостереження як джерело знань, які стимулюють характер самостійної роботи дошкільників і підвищують ступінь самостійності.

В. В. Вострякова дослідила розвиток пізнавальної активності дошкільників в умовах ігрової діяльності. Ігрова діяльність дошкільників представлена, на думку дослідника, наступними видами ігор: ігри з правилами, сюжетно-рольовими, будівельними, словесними і дидактичними, але саме дидактичні (навчальні) ігри є засобом формування пізнавальної активності. Як відзначають багато дослідників, дидактична гра дозволяє підвищити активність, самостійність і зацікавленість дитини в процесі пізнання, зробити пізнавальну діяльність особистісно значущою, полегшити процес придбання нових знань і умінь. Дидактична гра сприяє розвитку пізнавальних здібностей, узагальнення і закріплення нових знань. В процесі

гри діти засвоюють суспільно вироблені засоби і способи розумової діяльності.

Музично-дидактична гра, як ігрова форма навчання, явище досить складне. У ній діють одночасно два начала - навчальний (пізнавальний), і ігрове (цікаве). Характерним для кожної дидактичної гри є наявність в ній наступних компонентів: навчальної задачі; певного змісту; встановлених правил; власне ігрових дій. Всі ці елементи є обов'язковими і взаємозалежні. Основним елементом музично-дидактичної гри є навчальна задача. Всі інші елементи підпорядковані цьому завданню і обслуговують її.

У процесі музично-дидактичної гри різноманітні пізнавальні процеси у дошкільнят активізуються і беруть довільний характер. Щоб зрозуміти і прийняти задум гри, засвоїти ігрові дії і правила, дитині потрібно активно вислухати і осмислити пропозицію педагога, його пояснення. Завдання, поставлені музично-дидактичної грою, вимагають зосередження уваги, активної діяльності всіх аналізаторів, процесів розрізнення, порівняння, узагальнення, що, безсумнівно, впливає на розвиток пізнавальної активності дітей.

Використання музично-дидактичних ігор і застосування ігрових ситуацій в процесі музично-пізнавальної діяльності дошкільнят є важливим засобом розвитку музичних здібностей дітей. Їх головне завдання - в доступній формі долучити дітей до музики, зацікавити основами музичної культури. Успішність реалізації цього завдання в значній мірі залежать від якості музично-дидактичних ігор, що моделюють основні властивості музики. Основне призначення музично-дидактичних ігор – формувати у дітей музичні здібності, в доступній формі допомогти їм розібратися в співвідношенні звуків за висотою, розвинути у них почуття ритму, тембрових і динамічний слух, спонукати до самостійної діяльності із застосуванням знань, отриманих на музичних заняттях. У таких музично-дидактичних іграх вдосконалюється мислення, включаючи дії з планування, прогнозування, зважуванню шансів на успіх, вибору альтернатив тощо [36].

П. В. Шевельов пропонує електронні засоби з різних предметів - створені для супроводу відповідних галузях освітньої програми з опорою на підвищення пізнавальної активності та індивідуалізації освітнього процесу. Важливість таких засобів науковець доводить наступним чином. По-перше, електронні та інформаційні засоби забезпечують доступність матеріалу, необхідного при вивченні багатьох предметів і понять, які відсутні або є в недостатній кількості в натуральному вигляді, а також наочно продемонструвати абстрактні поняття.

По-друге, надають можливість багаторазового використання тренінгових і тестових завдань, що дозволяє при необхідності повторити вивчений матеріал, відпрацювати практичні навички, вигадати нове поєднання або призначення, поставити експерименти.

По-третє, створюється можливість особистого вибору по відношенню до досліджуваних матеріалів, тем. Існує певна надмірність в підборі цих матеріалів, але всі вони разом і кожен окремо являють собою різноманітність сторін досліджуваних питань, що зустрічаються в практиці і життєдіяльності дитини.

По-четверте, проблемна подача матеріалу, що вивчається дозволяє вибудувати продуктивне пізнавальне, критичне ставлення до досліджуваного матеріалу, предмету, дії тощо, що ставить його в відкриту пізнавальну позицію.

По-п'яте, електронні та інформаційні дидактичні засоби - це галерея ідей, що сприяє не тільки пізнавальній активності, а й творчості, створення чогось нового.

Як приклади П. В. Шевельов наводить деякі електронні (технічні) та інформаційні засоби, розроблені як педагогами або з їх допомогою, так і фірмами, що роблять електроніку, електронні іграшки, програмне забезпечення:

- рукавички-піаніно – засіб, що дозволяє грати на будь-якій поверхні як на піаніно;

- електронний синтезатор - клавішний інструмент, що дозволяє не тільки отримати навички музикування, але і ставити різні експерименти з поєднанням звуків різних музичних інструментів і ритмів. Перевагою є і те, що з цим інструментом можуть займатися діти не тільки по одному, а й малими групами. Його відповідність ступенів звукоряду не потрібно налаштовувати;

- електронні музичні сенсорні килимки (синтезатор, барабанна установка, оркестр, звуки природи, танцювальний, твістер) – це засіб для розвитку пластики рухів, дрібної і великої моторики, гнучкості всього тіла і музикальності. Може мати функції підсвічування і сполучення з іншими пристроями;

- інтерактивна дошка - засіб для наочної демонстрації предметів, образів, явищ і їх властивостей. Залежно від програмного забезпечення, набору колекцій картиною і звуків може перетворювати діяльність дитини в будь-який вид;

- програмні засоби (інтерактивні презентації з можливістю сенсорного управління: Microsoft PowerPoint або Prezi; створення анімованих шоу, мультфільмів, казок, ляльковий театр: Crazy Talk Animator, Театр ляльок; інтерактивні флеш гри (FlashPlayer): «Піаніно», «Оркестр», «Ляльковий театр», «Барабанна установка», «Веселий Санта і його олені», «Співаючі конячки», «Відгадай ноту», «Пограємо пісеньки», «Звуки води», «Звуки природи», «Чий звук?», «Вгадай звук», «Голоси тварин» [114].

Л. Ю. Лосєва, І. В. Колеснікова пропонують впроваджувати в практику роботи педагогів з дітьми старшого дошкільного віку квесттехнології, так як гра-квест є унікальною формою освітньої діяльності, яка об'єднує в собі різні види рухової, пізнавальної дослідницької, продуктивної, комунікативної і музично-художньої діяльності. Дитина-дошкільник, людина граюча, тому і навчання входить в його життя через «ворота дитячої гри». У квесті завжди передбачається завдання, в якому необхідно щось розшукати: предмет, підказку, повідомлення, щоб рухатися далі. У разі проведення його в

дитячому саду, діти проходять заздалегідь розробленим маршрутом, розгадуючи ребуси, головоломки та інші інтелектуальні загадки, виконуючи рухові або творчо-орієнтовані колективні завдання і знаходячи підказки. При цьому основним фоном такої гри є власне пізнавальна розповідь та дослідження світу [68].

Ю. О. Рожнатова зауважує, що ефективною умовою розвитку пізнавальної активності дошкільників є інтегроване музичне заняття.

Інтеграція ґрунтується, з одного боку, на спільності психічних процесів, розвиток яких необхідний для успішного здійснення будь-якої дитячої діяльності (естетичного сприйняття, образних уявлень, образного мислення, уяви, емоційно-позитивного ставлення до дійсності, а також пам'яті й уваги). З іншого – основою інтеграції стосовно предметів і змістом естетичного, художнього напрямку є образ, замислює і передається в різних видах художньої діяльності специфічними засобами виразності. Механізм інтеграції – образ, створений різними засобами і відтворюється дітьми в різних видах діяльності: мовній – словом (оглядові визначення, епітети, порівняння, ритм); театралізованій – рухами, жестами, мімікою, голосом, інтонацією, позами; в образотворчій – малюнком (форма, величина, колір, композиція, ритм); в музичній – мелодією, ритмом, гармонією, динамікою, інтонацією та ін. Так складається інтеграція змісту образотворчого та мовного розвитку, образотворчого і музичного, при цьому сполучною елементом виступає образ (художній і мовний).

Інтегровані заняття більш результативні, так як у дітей відзначається підвищений інтерес до змісту тих завдань, які вирішуються на цих заняттях; у дітей проявляється особлива широта інтересів - що в подальшому може стати основою різноманітного досвіду.

Прагнення займатися різними і не схожими один на одного видами діяльності, бажання спробувати свої сили в різних її сферах (малюванні, співі, театралізованій і художньо-мовній), на думку Ю. О. Рожнатової, – це широта інтересів дитини, яку формує педагог засобами інтегрованих занять.

Інтегроване побудова занять, по-перше, дає дитині можливість реалізувати свої творчі можливості, так як тут він вигадує, фантазує, думає, пізнає закони і хитрості рідної мови; по-друге, в цікавій, ігровій формі відбувається збагачення словника дітей, формування граматичної структури мови, розвиваються комунікативні вміння – вільно висловити свою думку, поділитися враженням, розповісти про що-небудь; по-третє, у дітей розвивається пізнавальна активність, оскільки питання і завдання вимагають від дітей активізації наявного мовного досвіду і застосування досвіду реальному житті в нестандартній ситуації інтегрованого заняття.

Мета таких інтегрованих занять - пізнавальний розвиток дітей, їх комунікативних здібностей і реалізація потреб в самовираженні в творчих видах дитячої діяльності: малюванні, драматизації, грі, мовному та музичній творчості, - а в результаті - швидке оволодіння читанням, багата мова і грамотне лист в школі, ефективна соціалізація дітей в сучасному суспільстві [91].

Рівень розвитку пізнавальної активності зумовлюється індивідуально-психологічними особливостями та умовами виховання. З огляду на те, що саме пізнавальна активність є основою пізнавальної діяльності як умови успішного навчання у школі. Двома основними чинниками, які впливають на розвиток пізнавальної діяльності є природна дитяча допитливість та стимулююча діяльність педагога.

Джерелом дитячої допитливості є послідовний розвиток початкової потреби дитини в зовнішніх враженнях як специфічної людської потреби в новій інформації (В. Г. Кремень). Через нерівномірність психічного розвитку дітей дошкільного віку (тимчасові затримки і відхилення від вікової норми), відмінність в інтелектуальних здібностях та механізмах маємо значну варіативність розвитку їх пізнавальної активності.

Пізнавальна активність є природним проявом інтересу дитини до навколишнього світу й характеризується чіткими параметрами (В. А. Суржанська). Про розвиток до пізнавальної активності дитини та

інтенсивність її прагнення ознайомитися з певним предметом чи явищем свідчать:

- увага й особлива зацікавленість;
- емоційне ставлення – подив, стурбованість, сміх тощо;
- дії, спрямовані на з'ясування будови та призначення предмета, – тут особливо важать якість та різноманітність обстежу вальних дій, паузи міркування;
- постійний потяг до цього об'єкта.

Сьогодні педагоги і психологи велику увагу приділяють проблемі активізації навчання. Дослідження свідчать про помітне зниження активності пізнання дошкільників. Низький рівень допитливості й активності пізнавальних процесів зумовлює неуспішність дитини в школі. Педагоги зосереджують увагу на:

- умовах, які сприяють розвитку активної пізнавальної позиції дитини чи гальмують її;
- специфіці роботи з дітьми, що мають різний рівень розвитку пізнавальної активності;
- ролі дорослого в процесі розвитку пізнавальної активності дітей.

Дітям з високим рівнем розвитку пізнавальної активності притаманна яскраво виражена пізнавальна потреба. У цих дітей завжди виникають запитання, про що б з ними не розмовляли, причому вони ставлять їх не з метою звернути на себе увагу, а саме прагнучи дізнатися про щось нове.

Розвиток дітей з високим рівнем пізнавальної активності зазвичай не турбує ні батьків, ні педагогів. Адже такі діти гарно засвоюють нові знання, завжди активні, жваві і допитливі.

А от діти з середнім рівнем розвитку пізнавальної активності потребують більшої уваги дорослих. Насамперед для цих дітей дуже важливою є емоційна підтримка. До прийомів емоційної активації зокрема, можна віднести:

- незвичайний початок занять – наприклад, прихід у гості до дітей казкового персонажа;
- музичний або віршований уривок як привітання (на музичне заняття діти входять під музичний супровід), ігровий прийом тощо;
- індивідуальне заохочення, похвала, позитивна оцінка.

Стратегія педагога в роботі з дітьми середнього рівня розвитку пізнавальної активності, на думку Г. І. Щукіної, – не лише допомогти їм включитися в діяльність, а й підтримувати позитивну емоційно-інтелектуальну атмосферу протягом усього заняття.

Це дасть дитині змогу відчувати радість, піднесення не лише під час сприймання завдання, а й у ході його виконання. Дитина захоче повторити й закріпити свої досягнення, навіть якщо це потребуватиме певних інтелектуально-вольових зусиль. А коли й наступні заняття справдять очікування дитини, це стане запорукою її поступового переходу на вищий рівень розвитку пізнавальної активності.

Працюючи з пасивними дітьми, педагоги рядять враховувати, що вони не можуть негайно включитися в роботу, оскільки їхня активність зростає поступово і повільно. Тому не варто пропонувати їм завдань, які потребують швидкого переходу від одного виду діяльності до іншого; треба давати їм час на обмірковування відповіді; не бажано ставити їм під час відповіді несподівані, «каверзні» запитання; слід бути готовими до того, що після активної рухової діяльності ці діти досить повільно переключаються на розумову.

Педагог має подбати про налагодження доброзичливих стосунків з такими дітьми, оскільки погрози, докори, негативні оцінки відразу пригнічують у них бажання щось пізнати, гасять стимул для подальшого зростання (В. І. Лозова).

Основним прийомом, який найдоречніше застосовувати в роботі з пасивними дітьми, є так звані емоційні «погладжування», до яких можна віднести:

- звертання до дитини лише на ім'я;
- схвалення, добрий лагідний тон;
- акцент на позитив – замість погроз і наказів звернутися до дитини, скажімо, так: «Побачимо, що у вас вийде, якщо...».

Можна також порадити педагогам, які працюють з пасивними дітьми, проводити хвилинки психологічного розвантаження або «емоційної підзарядки», тобто частіше звертатися до жартів, загадок, скоромовок, які легко запам'ятовуються, можуть викликати усмішку. Такий нескладний прийом зніме напруження під час занять [78].

Г. І. Щукіна стверджує, що пізнавальну активність дошкільників розвивають у дошкільних закладах освіти щоденно: під час проведення занять, при організації гурткової роботи, при проведенні спостережень і екскурсій в природу та соціум, в пізнавально-розвивальних бесідах, в дидактичних, конструкторсько-будівельних та настільних іграх, при проведенні дослідницької діяльності та експериментування в повсякденному житті, в театралізованій діяльності, іграх-драматизаціях, пізнавально-ігровій діяльності з піском.

Організоване навчання в чіткій послідовній системі дозволяє формувати уявлення та ставлення до світу природи, речей, людей, стосунків, емоцій і почуттів, власного «Я». Включаючись у пізнавальну діяльність, діти переживають радість відкриттів, подив від нового, оволодівають способами пізнання, дій. Активна пізнавальна діяльність дошкільника сприяє розвитку довільності психічних процесів і поведінки, діти поступово навчаються концентрувати увагу на предметі вивчення, свідомо виконувати установку педагога на сприймання, запам'ятовування та відтворення інформації, вчать контролювати і оцінювати будь-яку свою діяльність.

Педагоги-практики намагаються звертають увагу на формування мотивації пізнання і навчання, яка і спрямовує пізнавальну активність дошкільника, стимулює у нього розвиток пізнавальних інтересів і почуттів,

потребу в самостійному пошуку нових знань, встановленні певних закономірностей, зв'язків, продуктивному застосуванні результатів пізнання.

Стимулюванню пізнавальної активності сприяє розвивальне середовище, як осередок, де б дитина могла б розвивати свої вміння, отримувати нові знання і досвід. Осередок художньо-зображувальної діяльності більше умов створює для самостійного вибору індивідуального творчого заняття, матеріалу, засобів.

Основне завдання мотивування дошкільників до навчання – творчо застосувати свій творчий потенціал, теоретичні, практичні і методичні знання, аби щоразу робити навчання для своїх вихованців нестандартним, цікавим, захопливим.

Активізація пізнавальної діяльності дітей здійснюється педагогами через організацію творчих завдань, роботу з казкою, театралізовану діяльність. При організації творчої діяльності з дітьми використовуються найрізноманітніші матеріали, предмети, використання яких, на перший погляд, в даній роботі здається неймовірним. Відмічено, що саме нестандартне використання предметів в певних видах діяльності викликає найбільший подив і захоплення у дітей, активізує їх психічні процеси та діяльність.

Перед сучасними теоретиками та практиками постає важливе питання, як же примусити дитину знаходитись у постійному пошуку, щось досліджувати, над чимось експериментувати. Забезпечити це зможе розумне поєднання різних видів діяльності. В. О. Сухомлинський з цього приводу зазначав: «Може маленька дитина повторює те, що було зроблено, створено іншими людьми, але якщо це її діяння – плід її власних розумових зусиль, – вона творець, її розумова діяльність – є творчість» [105].

Таким чином, методами розвитку пізнавальної активності дошкільників є: ігри на розвиток креативності (О. Л. Кононко), ігрові завдання, друковані посібники, карти-схеми, картини, діафільми, плакати, малюнки, таблиці, графіки і графічні моделі, створення проблемних ситуацій (Н. В. Попова),

дидактичні ігри (В. В. Вострякова), особистісно орієнтована розвиваюче середовище (В. С. Дайлидене), електронні та інформаційні засоби (рукавички-піаніно, електронний синтезатор, електронні музичні сенсорні килимки, інтерактивна дошка, програмні засоби (П. В. Шевелєв), квесттехнології (Л. Ю. Лосєва, І. В. Колеснікова), інтегроване музичне заняття (Ю. О. Рожнатова).

1.3. Творчі завдання на музичних заняттях в ДЗО

Термін «завдання» О. М. Матюшкін використовує у значенні вимоги, яка включає в себе питання й мету [70, С.69]. Під творчими завданнями А. В. Запорожець, Я. З. Неверович, А. Д. Кошелева розуміють такі, що передбачають наявність суперечностей та утруднень, які у свою чергу посилюють пізнавальні інтереси, стимулюють дослідницькі пізнавальні дії, самостійний варіативний пошук способів досягнення результату, стимулюють відкриття нового, поживляючи пізнавальні процеси та позитивно впливаючи на пізнавальну активність дітей [119, С.46]. Розв'язання творчих завдань вимагає застосування раніше засвоєних знань та вмінь у новій ситуації, їх комбінацію та перетворення, побудову їх на основі способу розв'язання, бачення нової проблеми в традиційній ситуації.

У спеціальній психолого-педагогічній літературі поняття «задача» подається досить неоднозначно. Так, за Г. Баллом, термін «задача» використовується для визначення об'єктів, які відносять до трьох різних категорій: до категорії дій суб'єкта, вимоги, поставленої перед суб'єктом; до категорії ситуації, яка включає поряд з метою умови, в яких вона повинна бути досягнута; до категорії словесного формулювання цієї ситуації [39, с.56].

Поняття «завдання в дитячому садку» С. У. Гончаренко трактує як спосіб організації освітньої роботи з дошкільниками, який полягає у

постановці перед ними ігрових, трудових і навчальних завдань, групових або індивідуальних [47, с.32].

Існують різні класифікації творчих завдань. Л. В. Буркова подає типологію завдань для розвитку пізнавальної активності старших дошкільників: на вибір засобів, необхідних для досягнення відомої мети; на стимулювання пізнавальної мотивації без визначеної конкретної мети; на самостійне пояснення сутності явищ [26].

В. А. Суржанська зазначає, що дитяча творчість зазвичай пов'язана з грою, експериментуванням. У грі дитина пробує знайти «своє місце» у житті. Творчі завдання будуть цікавими й корисними для дошкільника, лише тоді, коли знайомитимуть із чимось новим, досі невідомим. Наприклад: «Проспівай своє ім'я», «Перетворись і покажи», «Розбуди зайчика» (пісенькою, яку придумала дитина сама), тощо. Завдання педагога – не просто передати дітям знання, уміння, навички, досвід творчої діяльності, а й організувати такий освітній процес і створити таке середовище, які спонукали б дитину до власних відкриттів і знахідок [102, с.25].

А. П. Усова найбільш помітними різновидами творчих ігор дітей вважала режисерські ігри, коли дитина управляє іграшкою, та ігри, де роль виконує сама дитина. До цієї ж думки приєднується і О. Є. Кравцова [110, с.138].

Музичні творчі завдання О. О. Гумінська систематизує за внутрішніми характеристиками (музичними елементами) на ритмічні і мелодичні; за зовнішніми характеристиками (виконанням) – на мовні, вокальні, інструментальні, комплексні. До творчих завдань на основі ритму вона відносить ритмічні імпровізації: «луна», «питання – відповідь», ритмізацію слів, словосполучень, віршиків, загадок, лічилок, примовок, приказок, тощо; підбір слів до заданого ритмічного рисунка до слів; «ритмічні загадки»; ритмічний канон; імпровізації на основі ритмічної вправи; створення ритмічного супроводу до вивчених пісень, танків, ігор.

До творчих завдань на основі мелодій вона відносить мелодичні імпровізації: імпровізація мелодії на основі слова, словосполучення, вірша; імпровізування на задані звуки, заданий ритм; домислення вступу, закінчення; імпровізований (речитативний) діалог учителя й учнів; «співацькі переклички»; «запитання-відповідь»; «пропущені місця»; ритмічно-мелодичні імпровізації (наприклад, у народному, джазовому стилі); імпровізація пісні або п'єси [44, с.60].

С. В. Олійник пропонує після слухання музичного твору запропонувати дітям інтерпретувати музичний образ твору через рух, слово чи малюнок (наприклад: «Намалюй музику», «Доспівай пісеньку») та музичні творчі завдання: вигадати мелодичні поспівки, співати різними голосами, вигадати танок під музику, вигадати танок під невластиву певному образу музику, вигадати танок чудернацького персонажа, передати образ за допомогою пантоміми, музикувати у шумовому оркестрі [77].

М. М. Шуть пропонує поєднати художнє виконавство з елементами творчості у творчих музичних іграх на музичних заняттях через такі модулі: сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри майстрів музичної педагогіки (авторські пісні-ігри Миколи Шутя, народні пісні Карла Орфа, Золтана Кодая тощо) [115, с.4].

Особливим, важливим моментом у дитячій творчості зазначає Т. Ю. Прокопович, є музична казка. Казка неймовірно приваблює дітей, адже їм властиво сполучати реальність і реальність, перевтілюватися і перетворювати все, чого торкається їхній погляд. Діти із задоволенням линути у сферу нестримної уяви та фантазії ще й тому, що казковий світ цілком відповідає їхнім психологічним особливостям. Звичайно, музична казка, адресована дітям, є продуктом «дорослої» творчості. Музично-казкова творчість дорослих для дітей – це простір, який сповна забезпечує комфортні умови для творчого самовираження дітей. Адже арсенал художніх засобів музичної казки може успішно виконувати різноманітні навчально-виховні функції. Музична казка – універсальний засіб художньо-естетичного

розвитку дітей від народження до семи-восьми років, і завдання їхніх наставників – батьків, вихователів, педагогів – забезпечити оптимальні умови для розкриття і розвитку творчих здібностей дітей [85, с.4].

Казка неймовірно приваблює дітей, адже їм властиво сполучати реальність і ірреальність, перетворюватися і перетворювати все, чого торкається їхній погляд. Діти із задоволенням линуць у сферу нестримної уяви та фантазії ще й тому, що казковий світ цілком відповідає їхнім психологічним особливостям. Звичайно, музична казка, адресована дітям, є продуктом «дорослої» творчості. Музично-казкова творчість дорослих для дітей – це простір, який сповна забезпечує комфортні умови для творчого самовираження дітей. Адже арсенал художніх засобів музичної казки може успішно виконувати різноманітні навчально-виховні функції. Музична казка – універсальний засіб художньо-естетичного розвитку дітей від народження до семи – восьми років, і завдання їхніх наставників – батьків, вихователів, педагогів – забезпечити оптимальні умови для розкриття і розвитку творчих здібностей дітей [19].

Музична казка з творчим музикуванням – це можливість набуття різноманітного досвіду у зв'язку з музикою – досвіду руху й мови; досвіду слухача, композитора, виконавця й актора; досвіду спілкування, творчості й фантазування, самовираження й спонтанності; досвіду переживання музики як радості й задоволення.

Л. В. Буркова пропонує творчі завдання, враховуючи притаманні дошкільникам види діяльності, які передбачають прояв ними творчості (зображувальна, словесна, музична, математична):

- зображувальні творчі завдання: на малювання різними матеріалами; на різну техніку виконання малюнку; на закінчення розпочатого малюнку (коли задається певний набір ліній); на малювання із закритими очима; на конструювання;

- музичні творчі завдання: на вигадування поспівок; на проспівування пісеньок «різними голосами»; на вигадування танців під

музику; на пантомімічне передання образів; типу «незвичні танці» (вигадування танців нехарактерних персонажів, або під невластиву певному образу музику); у шумовому оркестрі;

- словесні творчі завдання: на добір рими, складання початку чи закінчення вірша; на фонетичне розрізнення звуків та добір варіантів їх застосування; завдання у віршах-діалогах; завдання-загадки;

- логіко-математичні завдання варіативного характеру: з формами; кольорами; величинами; числами;

- творчі завдання комбінованого типу. Наприклад, на слухання «чарівних звуків» та їх подальшу інтерпретацію у рухах, словесній чи зображувальній діяльності [26].

Т. А. Боровик представляє різні групи завдань, до яких належать: «інтонаційно-мовний живопис» – своєрідний спосіб малювання голосом; вільна імпровізація на основі звуконаслідування; ритмічна імпровізація (озвучування віршів); різні ігри-розминки: мовні, пальчикові ігри-пісні; імпровізаційно-творчі завдання на створення колективного звукового акомпанементу до тексту; вільна рухова імпровізація [23, с.29].

О. І. Юдіна представляє серію оригінальних ігор та творчих завдань, що цілісно розвивають дитячу особистість в спектрі композиторства, вокальному, інструментально-виконавському, акторському, хореографічному, літературному, зображальному видах діяльності. Розкривається синтез мови, рухів і музики. Творчі завдання, які пропонує музикант-педагог, дають можливість пошуку і знаходження неймовірно виразних інтонацій і ритмів; здатність створення і комбінування матеріалу; імпровізацію, створення наспіву до вірша; написання декількох варіантів мелодії з їх подальшим аналізом; гармонічна підтримка чи прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою; поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій; елементи звукозображення [120].

Педагог, який пропонує виконати дитині те чи інше музичне творче завдання, повинен ненав'язливо розкрити їй прийоми творчого мислення,

навчити помічати незвичне. Наприклад, після слухання музичного твору можна запропонувати дітям інтерпретувати його музичний образ через рух, слово чи малюнок. Наприклад: «Намалюй музику», «Доспівай пісеньку». Музичні творчі завдання можуть бути ще і такими: вигадати мелодичні поспівки, співати різними голосами, вигадати танок під музику, вигадати танок під невластиву певному образу музику, вигадати танок чудернацького персонажа, передати образ за допомогою пантоміми, музикувати у шумовому оркестрі.

Творчі завдання універсальні, адже їх можна використовувати скрізь: під час індивідуального і колективного спілкування з дітьми; у різних видах доступної дітям діяльності (гра, навчання, праця, творчість); під час різноманітних режимних процесів (ранкового прийому, занять денної та вечірньої прогулянки, самостійної ігрової діяльності дітей тощо).

Таким чином, на музичних заняттях в дошкільних закладах освіти використовуються наступні творчі завдання: режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів; ігри-драматизації; ігри з іграшками-тваринами (А. П. Усова, О. Є. Кравцова, Р. Й. Жуковська); ігри, що виникають за ініціативою самих дітей (С. Л. Новосьолова); музичні казки (І. П. Макеева, Т. Ю. Прокопович, С. І. Мерзлякова); музичні імпровізації (О. О. Гумінська, С. В. Олійник); поєднання слова, музики, руху (З. Кодай, К. Орф, С. В. Олійник, М. М. Шуть та ін.), «інтонаційно-мовний живопис»; звуконаслідування; озвучування віршів; мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту; рухова імпровізація (Т. А. Боровик), імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення (О. І. Юдіна).

Висновки до 1 розділу

1. Аналіз психолого-педагогічної, наукової літератури дав нам змогу сформулювати поняття пізнавальної активності особистості як: як творчі здібності людини, що базується на загальних психічних і фізіологічних властивостях, піддається розвитку в процесі музичної діяльності у людей навіть з мінімальними музичними здібностями; риса особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності (В. І. Лозова); як самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних ситуаціях (Т. А. Ткачук); як якісну ознаку діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності (С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір); як процес збагачення, розширення і поглиблення сфери предметів, що пізнає дитина, на які спрямована її активність (А. Л. Андрасян); як рису особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності (В. Г. Кремень); основа підготовки молодого покоління до продуктивної професійної діяльності, це й умова духовного розвитку особистості, й умова розвитку самостійності особистості, підвищення рівня її творчого потенціалу (В. І. Лозова); як діяльнісний стан особистості, що виражається в наполегливому прагненні до знань, до розумової напруги і прояву вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями; готовність і прагнення до енергійного оволодіння знаннями (П. І. Підкасистий);

особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чуйність учня в пізнавальному процесі. Розроблена класифікація творчих завдань на заняттях музичного мистецтва в ДЗО.

2. Структурними компонентами пізнавальної активності дошкільника можна вважати:

- емоційний (роль емоційного компонента як першооснови для розвитку активності дітей посилюється у зв'язку з тим значенням, яке мають емоції і почуття у розвитку дитини, мотивації різних видів її діяльності, зокрема пізнання);

- змістовний (у дітей повинні сформуватися самостійність під час виконання завдань, ініціативність у виборі рішень, які поєднуються з активним оволодінням дітьми розумовими діями – узагальненими способами обстеження предметів, здатністю абстрагувати та узагальнювати ознаки і відношення об'єктів пізнання тощо);

- вольовий (вдосконалення пізнавальної активності, окремих вольових якостей дитини – наполегливості, ініціативності тощо).

3. В науковій літературі та практиці накопичений чималий досвід формування та розвитку пізнавальної активності дошкільників. Аналіз цього досвіду засвідчив, що методами формування пізнавальної активності дошкільників вважають: ігри на розвиток креативності (О. Л. Кононко), ігрові завдання, друковані посібники, карти-схеми, картини, діафільми, плакати, малюнки, таблиці, графіки і графічні моделі, створення проблемних ситуацій (Н. В. Попова), дидактичні ігри (В. В. Вострякова), особистісно орієнтована розвиваюче середовище (В. С. Дайлидене), електронні та інформаційні засоби (рукавички-піаніно, електронний синтезатор, електронні музичні сенсорні килимки, інтерактивна дошка, програмні засоби (П. В. Шевелєв), квесттехнології (Л. Ю. Лосєва, І. В. Колеснікова), інтегроване музичне заняття (Ю. О. Рожнатова).

4. Термін «завдання» вживається у значення вимоги, яка включає в себе питання й мету (О. М. Матюшкін). Під творчими завданнями розуміють такі, що передбачають наявність суперечностей та утруднень, які у свою чергу посилюють пізнавальні інтереси, стимулюють дослідницькі пізнавальні дії, самостійний варіативний пошук способів досягнення результату, стимулюють відкриття нового, поживляючи пізнавальні процеси та позитивно впливаючи на пізнавальну активність дітей (А. В. Запорожец, Я. З. Неверович, А. Д. Кошелева).

Творчі завдання у житті дошкільника є універсальними, адже їх можна використовувати скрізь: під час індивідуального і колективного спілкування з дітьми; у різних видах доступної дітям діяльності (гра, навчання, праця, творчість); під час різноманітних режимних процесів (ранкового прийому, занять денної та вечірньої прогулянки, самостійної ігрової діяльності дітей тощо). Розв'язання творчих завдань вимагає застосування раніше засвоєних знань та вмінь у новій ситуації, їх комбінацію та перетворення, побудову їх на основі способу розв'язання, бачення нової проблеми в традиційній ситуації.

5. Творчі завдання – невід'ємна частина музичних занять в дошкільних закладах освіти. Вивчення літературних джерел дозволило нам класифікувати їх наступним чином: режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів; ігри-драматизації; ігри з іграшками-тваринами (А. П. Усова, О. Є. Кравцова, Р. Й. Жуковська); ігри, що виникають за ініціативою самих дітей (С. Л. Новосьолова); музичні казки (І. П. Макеева, Т. Ю. Прокопович, С. І. Мерзлякова); музичні імпровізації (О. О. Гумінська, С. В. Олійник); поєднання слова, музики, руху (З. Кодай, К. Орф, С. В. Олійник, М. М. Шуть та ін.), «інтонаційно-мовний живопис»; звуконаслідування; озвучування віршів; мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту; рухова імпровізація (Т. А. Боровик), імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки

музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпрровізацій, елементи звукозображення (О. І. Юдіна).

б. Однак досвід їх практичного застосування з метою розвитку пізнавальної активності є досить обмеженим. Це дало нам змогу висловити припущення, що рівень розвитку пізнавальної активності дошкільника на музичних заняттях в дошкільних закладах освіти підвищиться за умови впровадження в практику роботи творчих завдань, тому що режисерські, літературні, мовно-пальчикові, вокальні, інструментальні, звукозображальні творчі завдання та ігри ефективно впливають на потреби, емоційну сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії, самовираження, самореалізацію.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ В ДЗО

2.1. Діагностика розвитку пізнавальної активності дошкільників

Другий етап магістрського дослідження полягав у проведенні констатувального експерименту, тобто розробці рівнів, критеріїв та методики діагностики рівнів розвитку пізнавальної активності дошкільників та.

З цією метою ми знову повернулись до визначення пізнавальної активності особистості. На основі М. М. Анцибор, ми визначаємо пізнавальну активність дошкільників як якісну ознаку діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності; як процес збагачення, розширення і поглиблення сфери предметів, що пізнає дитина, на які спрямована її активність. На основі визначень К. Й. Щербакова, Л. М. Проколієнко, О. В. Проскура, М. В. Максимова, Б. П. Єсипова, І. Я. Лернер, О. А. Дьоміна, В. І. Лозової, А. М. Матюшкіна, М. І. Махмутова, І. Ф. Харламова, Л. С. Арістової, М. А. Данилова, ми змодельовали власну структуру пізнавальної активності дошкільників (див. рис.1).

Дослідно-експериментальна робота з розвитку пізнавальної активності дошкільників потребувала організації констатувального та формувального етапів свого здійснення.

На першому, констатувальному етапі розроблялися показники, рівні та критерії розвитку пізнавальної активності дошкільників, укладалася програма діагностики досліджуваного поняття, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати.

Практичний етап перевірки наукового припущення та поставлених експериментальних завдань ми розпочали з констатації рівнів розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Для цього ми припустили, що структуру пізнавальної активності складають мотиваційний, емоційний, інтелектуальний та поведінковий (діяльний) компоненти.

Рис. 1. Модель пізнавальної активності дошкільників

Були розроблені рівні та критерії розвитку пізнавальної активності.

Високий рівень розвитку пізнавальної активності: дитина завжди впевнена, налаштована на діяльність і творчість, зацікавлена музикою та музичною діяльністю на занятті, має потребу в самовираженні, самореалізації, контролює власні дії, емоційно сприйнятлива до музики та до музичної діяльності на занятті, має багаті емоційні переживання, чутлива, вразлива, здатна до емпатії, активно проявляє свої пізнавальні можливості, музичні здібності, активно включається у всі види музично-виконавської та творчої діяльності, знає про музику, використовує музичні поняття у бесіда про музику, знає, що пишуть музику композитори, розуміє, що музику виконують голосом, на музичних інструментах, знають музичні жанри (танці, марші), розрізняє характер музичних творів, пригадує пісні, що вивчались.

Середній рівень розвитку пізнавальної активності: дитина іноді буває невпевненою, виявляє інтерес до окремих музичних творів та видів діяльності, прагне до самовираження в деяких ситуаціях, часто може зібратися та налаштуватися на роботу, емоційно сприйнятлива до музики, до окремих видів музичної діяльності на занятті, але часом відчувається невпевнено, не завжди активно проявляє свої пізнавальні можливості, музичні здібності, активно включається у деякі види музично-виконавської та творчої діяльності, частково приймає участь у творчій діяльності, виявляє розуміння основних понять про музику, але не завжди може назвати терміни чи поняття, називає окремі музичні інструменти, музичні жанри, пригадує деякі пісні, що вивчались.

Низький рівень розвитку пізнавальної активності: дитина не впевнена, не проявляє інтересу до творчості, байдуже відноситься до всього що відбувається, не має потреби у самовираженні, самореалізації, не проявляє яскравих емоційних реакцій, не може побороти хвилювання, тривогу, страх, поводить себе замкнуто, невпевнено, не проявляє себе у музично-виконавській діяльності, не вміє адаптуватися у творчій ситуації, має нечіткі

уявлення про музику, не використовує музичну термінологію, не пригадує пісні, що вивчались.

На основі вище згаданих параметрів ми склали рівні та критерії розвитку пізнавальної активності дошкільників – високий, середній та низький (див. таблицю 2.1).

Таблиця 2.1

Рівні та критерії розвитку пізнавальної активності дошкільників

Параметри	Рівні та критерії		
	Високий	Середній	Низький
Мотиваційний компонент (спрямованість, потреби, самовираження, самореалізація, сформованість, стійкість інтересу, волюва регуляція дій)	Дитина завжди впевнена, налаштована на діяльність і творчість, зацікавлена музикою та музичною діяльністю на занятті, має потребу в самовираженні, самореалізації, контролює власні дії	Дитина іноді буває невпевненою, виявляє інтерес до окремих музичних творів та видів діяльності, прагне до самовираження в деяких ситуаціях, часто може зібратися та налаштуватися на роботу	Дитина не впевнена, не проявляє інтересу до творчості, байдуже відноситься до всього що відбувається, не має потреби у самовираженні, самореалізації
Емоційний компонент (емоційна сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії)	Дитина емоційно сприйнятлива до музики та до музичної діяльності на занятті, має багаті емоційні переживання, чутлива, вразлива, здатна до емпатії	Дитина емоційно сприйнятлива до музики, до окремих видів музичної діяльності на занятті, але часом почувається невпевнено	Дитина не проявляє яскравих емоційних реакцій, не може побороти хвилювання, тривогу, страх

<p>Діяльний компонент (пізнавальна творча діяльність результативність творчих процесів)</p>	<p>Дитина активно проявляє свої пізнавальні можливості, музичні здібності, активно включається у всі види музично-виконавської та творчої діяльності</p>	<p>Дитина не завжди активно проявляє свої пізнавальні можливості, музичні здібності, активно включається у деякі види музично-виконавської та творчої діяльності, частково приймає участь у творчій діяльності</p>	<p>Дитина поводить себе замкнуто, невпевнено, не проявляє себе у музично-виконавській діяльності, не вміє адаптуватися у творчій ситуації</p>
<p>Інтелектуальний компонент (обізнаність, обсяг знань про музику)</p>	<p>Дитина знає про музику, використовує музичні поняття у бесіда про музику. Дитина знає, що пишуть музику композитори, розуміє, що музику виконують голосом, на музичних інструментах, знають музичні жанри (танці, марші), розрізняє характер музичних творів, пригадує пісні, що вивчались</p>	<p>Дитина виявляє розуміння основних понять про музику, але не завжди може назвати терміни чи поняття. Дитина називає окремі музичні інструменти, музичні жанри, пригадує деякі пісні, що вивчались.</p>	<p>Дитина має нечіткі уявлення про музику, не використовує музичну термінологію, не пригадує пісні, що вивчались</p>

Для виявлення пізнавальної активності дошкільників нами була укладена діагностична методика, до якої увійшли: діагностична гра

«Музична показуха», педагогічне спостереження, діагностична методика «Музична казка», діагностична гра «Я знаю 5 пісень». Для констатації рівня пізнавальної активності ми застосували дані методики на дітях експериментальної групи – старша група «Грайлики» (26 дітей) та контрольної групи – старша група «Промінчики» (24 дитини) Глинського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ст. дошкільний навчальний заклад» Здолбунівської районної ради Рівненської області (всього 50 дітей).

Ми проводили діагностику у звичній для дітей обстановці, не порушуючи освітній процес, ввівши діагностичні ігри у звичайне музичне зайняття, тому діти не сприймали їх як діагностику-випробовування.

Діагностична гра «Музична показуха» передбачала взаємодію респондентів між собою і була зорієнтована на визначення рівня пізнавальної активності дітей (мотиваційного компоненту пізнавальної активності - спрямованості дитини на музично-творчу діяльність, діяльного компоненту - музично-творчої самореалізації).

Опишемо проведення діагностичної гри. Дитина виходить в центр кола і показує твір, який діти вже знають. Це може бути пісня або твір який вони слухали. Якщо це пісня яку вони співали під супровід фортепіано, спочатку показує фортепіано, якщо під «+» показує мікрофончик, а далі показує те, що відбувалося в пісні аби діти змогли відгадати, тобто головних героїв або зміст пісні або твору. Хто першим відгадав – показує наступний твір. Дитина повинна була невимушено самотійно показати пісню або інструментальний твір так, аби інші діти відгадали. На початку, як підказку, показує інструмент який звучав, якщо це пісня - то під який був супровід. Це спонукає дітей до власних, самотійних відкриттів за допомогою музично-ігрового образу.

Критерії оцінювання:

Високий рівень: дитина охоче береться грати гру, впевнено імпровізує, не перебиває інших дітей під час показу, грає за правилами, показує твори мовчки, не підказуючи дітям. Поведінка під час показу дитини невимушена,

охоче відгадує твори які показують інші діти аби приймати участь у грі і показувати ще.

Середній рівень: дитина охоче грає, показує впевнено, але не завжди влучно, що заважає дітям відгадати твір. Грає за правилами. Показує і відгадує з ентузіазмом.

Низький рівень: у дитини відсутній емоційний відгук та бажання грати, грає не за правилами, соромиться, повторює твір попередньої дитини. Відгадувати твори інших дітей не хоче.

Обробка результатів даної методики засвідчила перевагу середнього рівня схильності дітей до музично-творчої діяльності, музично-творчої самореалізації (див. таблицю 2.2).

Таблиця 2.2

Результати діагностичної гри «Музична показуха»

Група	Кількість обстежуваних дітей	Рівні розвитку пізнавальної активності		
		Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Експериментальна	26	34,6	46,1	19,3
Контрольна	24	32	49	19

Визначення емоційного компоненту пізнавальної активності дітей – багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, стійкість інтересу, емоційної сприйнятливості дітей відбувається завдяки педагогічному.

Метод педагогічного спостереження – організоване дослідження педагогічного процесу в природних умовах. Він є найпоширенішим методом дослідження проблем виховання і навчання. Сутність його полягає в

умисному, систематичному та цілеспрямованому сприйнятті психолого-педагогічних явищ. Метод спостереження має цілеспрямований характер, підпорядковується меті дослідження. Головними його вимогами є: чіткість, систематичність, різнобічність, достатня кількість зафіксованих фактів, своєчасність, об'єктивність, економність техніки запису, ретельне, вдумливе й копітке опрацювання зібраного матеріалу, урахування всіх впливів на перебіг досліджуваних явищ, відокремлення істотних, стійких, повторюваних фактів від другорядних та випадкових елементів, неупередженість у тлумаченні матеріалу, в оцінюванні фактів і висновків щодо них [72].

Ми використали такий вид спостереження як опосередковане спостереження – це вид спостереження, що не передбачає безпосередньої участі дослідника у процесі, який вивчають. Воно ефективніше, ніж пряме спостереження, оскільки дає змогу фіксувати природну поведінку дітей, унеможливорює вплив педагога на них.

Критерії оцінювання:

Високий рівень: дитина охоче виконує всі завдання які пропонує музичний керівник протягом всього заняття, впевнено та правильно відповідає на поставлені питання, не перебиває інших дітей під час відповіді. Дитина уважна, активна, залучена до всіх видів музичної діяльності. Виявляє неприхований інтерес до кожного заняття.

Середній рівень: дитина охоче виконує завдання, але тільки ті які їй подобаються. Відповідає на запитання впевнено, але не завжди вірно. Дитина приймає участь у всіх видах музичної діяльності на занятті, але не завжди уважна та активна.

Низький рівень: у дитини відсутнє бажання працювати на занятті. Залучена до деяких видів діяльності, відповіді на питання неправильні або не може на них відповісти. Дитина невпевнена, розгублена і неуважна.

Обробка результатів даної методики засвідчила перевагу середнього рівня схильності дітей до пізнавальної активності (див. таблицю 2.3).

Таблиця 2.3

Результати педагогічного спостереження

Група	Кількість обстежуваних дітей	Рівні розвитку		
		Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Експериментальна	26	21,6	47,9	30,5
Контрольна	24	22,9	48,7	28,4

Казка пробуджує фантазію, зацікавленість дітей, запрошує їх до активних дій, до творчості. Для прояву музично-інструментальної діяльності та пластичної творчості ми вибрали невеликий вірш-казку «Колобок і друзі» Миколи Петренка.

*Вище хмари, до зірок з димаря пливе димок:
У печі бабуся Ганка випікає Колобок!
Лис петляє край ліска, – Кличте в гості! – вовк гука.
Сірий зайчик і зайчиха теж чекають Колобка.
Дід усівся край стола, скликав люду з півсела,
Всоте докучає бабі: – Чи спекла? – Так, вже спекла!
А хитренький Колобок розгріба в печі жарок
Та й пригадує стежину через луки та ярки.
Поза гору, поза ліс, через річку перевіз –
Там прослалося те поле, на якому він ізріс.
Він у полі постріча комбайнера й орача,
Мовить: – Вже зійшлися гості, тільки вас не вистача!..
Хто трудився для добра – кличу в гості вас, пора.
Діти, птахи і звірята – хліб усіх за стіл збира!
Оббіжить весь світ довкіл, аж тоді стрибне на стіл
Та й попросить розділити Казку з правдою навпіл!*

Опишемо проведення діагностичної гри. Перший раз ми прочитали дітям вірш і попросили назвати усіх героїв казки (інтелектуальний компонент пізнавальної активності). Потім, запропонували дітям стати героями казки і

за другим читанням спробувати його озвучити за допомогою шумового інструменту. За третім причитуванням казки, діти повинні були створити пластичні портрети героїв. Таким чином усі діти могли побути героями казки і спробувати різні варіанти створення образу (діяльний компонент пізнавальної активності).

Критерії оцінювання:

Високий рівень: дитина охоче береться грати роль у казці, впевнено поводить себе на сцені, напам'ять знає слова, пісні та танці героя якого обігрує. Поведінка під час виступу природна, невимушена, охоче співає пісні під час усієї казки. Не розгублюється в діалогах з іншими героями. З задоволенням бере участь у казці і хоче спробувати інші ролі.

Середній рівень: дитина охоче грає роль, проявляє ініціативу при розборі ролей, поводить себе впевнено, але інколи забуває слова, слова до пісень, рухи. Не соромиться обігруючи роль свого героя, хоче спробувати інші ролі. Поводиться природно, охоче бере участь у казці.

Низький рівень: у дитини відсутнє бажання грати у казці, грає роль яку запропонує музичний керівник, соромиться, забуває слова, пісні та рухи чим збиває інших персонажів. Не виявляє ентузіазму при обігруванні свого персонажа. В майбутньому грати інші ролі у казці не хоче.

Результати методики «Музична казка» ми представляємо у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати діагностичної методики «Музична казка»

Група	Кількість обстежуваних дітей	Рівні розвитку		
		Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Експериментальна	26	17,5	58,7	23,8
Контрольна	24	21,4	56,8	21,8

Наступна діагностична гра «Я знаю 5 пісень» є аналогією відомої всім дітям гри «Я знаю 5 імен». Відмінність ігор в тому, що слова в у нашій грі лише музичної тематики (композитори, пісні, танці, терміни і т.д.). Для успішного виконання даної гри, дитина повинна знати мінімум п'ять музичних слів-завдань, які придумують діти.

Діагностична методика «Я знаю 5 пісень» була використана з метою визначити рівень інтелектуального компоненту пізнавальної активності дітей, а саме: обізнаності, обсягу знань про музику.

Опишемо проведення діагностичної гри. Діти стоять у колі, одна дитина бере м'ячик і стає у центр кола. Починає ритмічно набивати м'яч і говорити такі слова «Я знаю 5 пісень» і з кожним ударом м'яча називає 1 пісню, наприклад «Випускний» – один, «Дощик» - 2 і т.д. Якщо дитина справилась з завданням гри і не збилась, переходить до наступної теми «Я знаю 5 музичних інструментів» і називає їх. Гра продовжується доки учасник з м'ячем не зіб'ється. Наступний учасник починає гру спочатку, а дитина яка вже брала участь, з того місця де зупинилась.

Критерії оцінювання:

Високий рівень: дитина охоче береться виконувати завдання, впевнено імпровізує, не перебиває інших дітей під час показу, рухи дитини невимушені. Вірно показує інструменти та героїв твору, добре передає зміст.

Середній рівень: дитина охоче показує, але не завжди може влучно показати інструмент з першого разу, рухи недуже впевнені. Передає зміст твору.

Низький рівень: у дитини відсутній емоційний відгук та бажання показувати, соромиться, не знає творів, повторює твір попередньої дитини. Самостійно не може передати зміст.

Результати виконання завдання оцінювались наступним чином (див. таблицю 2.5).

Таблиця 2.5

Результати діагностичної гри «Я знаю 5 пісень»

Група	Кількість обстежуваних дітей	Рівні розвитку		
		Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Експериментальна	26	22,5	53,8	23,7
Контрольна	24	23,5	54,4	22,1

В результаті проведення всіх діагностичних методик одержано такі дані по кожній з них.

Таблиця 2.6

Діагностичні методики	Рівні розвитку пізнавальної активності					
	Високий (%)		Середній (%)		Низький (%)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Діагностична гра «Музична показуха»	32	34,6	49	46,1	19	19,3
Педагогічне спостереження	22,9	21,6	48,7	47,9	28,4	30,5
Діагностична методика «Музична казка»	21,4	17,5	56,8	58,7	21,8	23,8
Діагностична гра «Я знаю 5 пісень»	23,5	22,5	54,4	53,8	22,1	23,7

Отже, зведені кількісні результати констатувального експерименту засвідчують незначну перевагу високого та середнього рівнів пізнавальної активності дітей контрольної групи над рівнями пізнавальної активності дітей експериментальної групи: високий рівень – на 1%, середній рівень –

0,6%. Це свідчить про те, що перед початком формувального етапу експерименту діти мають однаковий стартовий рівень.

2.2. Методика розвитку пізнавальної активності дошкільників в процесі використання творчих завдань на музичних заняттях

На третьому етапі роботи над магістерським дослідженням ми розробляли методику розвитку пізнавальної активності в процесі використання творчих завдань, практично перевіряли ефективність висунутої гіпотези.

При її розробці нашої методики **ми виходили з наступних положень:**

- пізнавальна активність виявляються у допитливості, активності, інтересу, наполегливості, рішучості, сміливості, продуктивній уяві, увазі, конвергентному мисленні, швидкості, гнучкості, оригінальності мислення, художньо-виконавських здібностях, новизні діяльності та її продуктів;
- творчі завдання є засобом розвитку здатності до самовираження, розвитку інтелекту, образного та абстрактного мислення, здатності виявляти, формувати і реалізувати творчий потенціал особистості;
- на музичних заняттях в ДЗО можуть бути застосовані різноманітні творчі завдання (для розвитку емоційного, розумового, діяльного комплексу пізнавальної активності).

В основу нашої методики ми поклали теоретичний та практичний досвід використання творчих завдань (В. М. Верховинець, А. П. Усова, О. Є. Кравцова, Р. Й. Жуковська, В. А. Суржанська, О. О. Гумінська, І. П. Макеєва, Т. Ю. Прокопович, Н. О. Ветлугіна, З. Кодай, К. Орф, С. В. Олійник, М. М. Шуть та ін.).

Ми прагнули створити таку методику, яка б забезпечила розвиток пізнавальної активності дошкільників за допомогою творчих завдань.

Так, для розвитку мотиваційного компоненту пізнавальної активності (спрямованість, потреби, самовираження, самореалізація, сформованість, стійкість інтересу, вольова регуляція дій) ми пропонуємо такі творчі завдання: ігри з іграшками-тваринами, «Проспівай своє ім'я», «Перетворись і покажи», «Розбуди зайчика», сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри та ін.

Для розвитку емоційного компоненту пізнавальної активності (емоційна сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії) ми пропонуємо такі творчі завдання: музичні («співацькі переклички»; «запитання-відповідь»; «пропущені місця»; ритмічно-мелодичні імпровізації імпровізація пісні або п'єси) і ритмічні імпровізації («луна», «питання – відповідь», «ритмічні загадки»), рухова імпровізація, сприйняття музики, розваги та свята та ін.

Для розвитку діяльного компоненту пізнавальної активності (пізнавальна творча діяльність, результативність творчих процесів) ми пропонуємо такі творчі завдання: метод організації творчої діяльності, метод імпровізації в процесі гри, музичні казки, ляльковий театр, пальчикові ігри, вправи для розвитку мови, «хор рук», «інтонаційно-мовний живопис», звуконаслідування, озвучування віршів, мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту, рухова імпровізація, імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення, режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів, ігри-драматизації, музичні імпровізації, поєднання слова, музики, руху, хореографічні творчі завдання та ін.

Для розвитку інтелектуального компоненту пізнавальної активності (обізнаність, обсяг знань про музику) ми пропонуємо творчі завдання: «Упізнай чий голосок», «Намалюй музику», «Доспівай пісеньку», сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри,

музичні ігри (див. таблицю 2.7)

Таблиця 2.7

Методика розвитку пізнавальної активності дошкільників в процесі використання творчих завдань на музичних заняттях

	Пізнавальна активність	Творчі завдання
1.	Мотиваційний компонент (спрямованість, потреби самовираження, самореалізація, сформованість, стійкість інтересу, вольова регуляція дій)	Ігри з іграшками-тваринами (А. П. Усова, О. Є. Кравцова, Р. Й. Жуковська); ігри «Проспівай своє ім'я», «Перетворись і покажи», «Розбуди зайчика» (В. А. Суржанська), сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри (М. М. Шуть) тощо.
2.	Емоційний компонент (емоційна сприйнятливність, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії)	Музичні («співацькі переклички»; «запитання-відповідь»; «пропущені місця»; ритмічно-мелодичні імпровізації імпровізація пісні або п'єси) і ритмічні імпровізації («луна», «питання – відповідь», «ритмічні загадки») (О. О. Гумінська), рухова імпровізація (Т. А. Боровик), сприйняття музики, розваги та свята (Ю. Г. Новгородська) тощо
3.	Діяльний компонент (пізнавальна творча діяльність результативність творчих процесів)	Метод організації творчої діяльності (Б. В. Асаф'єв, Б. Л. Яворський); метод імпровізації в процесі гри (Н. О. Ветлугіна), музичні казки (І. П. Макеева, Т. Ю. Прокопович, С. І. Мерзлякова); ляльковий театр, пальчикові ігри, вправи для розвитку

		<p>мови, «хор рук», «інтонаційно-мовний живопис»; звуконаслідування; озвучування віршів; мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту; рухова імпровізація (Т. А. Боровик); імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення (О. І. Юдіна); режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів; ігри-драматизації (А. П. Усова, О. Є. Кравцова, Р. Й. Жуковська); музичні імпровізації (О. О. Гумінська, С. В. Олійник); поєднання слова, музики, руху (З. Кодай, К. Орф, С. В. Олійник, М. М. Шуть та ін.), хореографічні творчі завдання (Е. Жак-Далькрос, С. М. Шоломович, І. М. Рудченко, Р. Т. Зініч, Н. О. Ветлугіна, С. І. Бекіна, Т. П. Ломова, О. М. Соковніна, Г. О. Березова, А. М. Зіміна, Б. І. Мисов, Е. С. Вільчківській, В. М. Верховинець) тощо</p>
4.	Інтелектуальний компонент (обізнаність, обсяг знань про музику)	Гра «Упізнай чий голосок», творче завдання до слухання музики «Намалюй музику», «Доспівай пісеньку»

	(С. В. Олійник), сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри (М. М. Шуть)
--	---

Формувальний експеримент проводився з повним складом старшої групи «Грайлики» Глинського Навчально-Виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. Дошкільний навчальний заклад» Здолбунівської Районної ради Рівненської області (всього 26 дітей).

Суть експериментального навчання полягала в тому, що в усі види занять, передбачені програмою «Українське дошкілля» [15], включались творчі завдання, спрямовані на розвиток пізнавальної активності дітей. Зміст дошкільного навчання будувався при цьому відповідно до вказівок програми, лише в окремих випадках у нього вносилися деякі зміни.

Наявність експериментальної групи давало нам можливість здійснити програму експериментального розвитку пізнавальної активності дошкільників. Результати роботи в експериментальній групі дозволяли проаналізувати хід засвоєння цієї програми дітьми.

Застосування творчих завдань на музичних заняттях дало змогу провести його найбільш змістовно. Через творчі завдання діти швидше засвоювали вимоги програми розвитку співочих умінь і музично-ритмічних рухів.

Творчі завдання на музичних заняттях починали проводити з першої молодшої групи. Ці завдання здебільшого пов'язані із застосуванням наочності. В групах старшого дошкільного віку основним матеріалом творчих завдань стають музичні іграшки і інструменти, настільно-друковані ігри, а також використовуються технічні засоби навчання.

Оскільки одним з основних завдань музичного виховання дітей є розвиток музичних здібностей, можна поділити творчі завдання за

можливостями розвитку мотиваційного, емоційного, діяльного, інтелектуального компоненту.

Творчі завдання для розвитку мотиваційного компоненту сприяють розвитку спрямованості, потреби самовираження, самореалізації, сформованості, стійкості інтересу, вольової регуляції дій. Це і ігри з іграшками-тваринами, сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри.

Творчі завдання для розвитку емоційного компоненту сприяють розвитку емоційної сприйнятливості, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії. Для активізації цього комплексу краще застосовувати музичні, ритмічно-мелодичні імпровізації, імпровізація пісні або п'єси і ритмічні імпровізації, рухова імпровізація, сприйняття музики, розваги та свята та ін.

Творчі завдання для розвитку діяльного компоненту сприяють розвитку пізнавальної творчої діяльності, результативності творчих процесів. Доречно використовувати такі види творчих завдань як метод організації творчої діяльності, метод імпровізації в процесі гри, музичні казки, ляльковий театр, пальчикові ігри, вправи для розвитку мови, «хор рук», «інтонаційно-мовний живопис», звуконаслідування, озвучування віршів, мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту, рухова імпровізація, імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення, режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів, ігри-драматизації, музичні імпровізації, поєднання слова, музики, руху, хореографічні творчі завдання.

Творчі завдання для розвитку інтелектуального компоненту сприяють розвитку обізнаності, обсягу знань про музику. Доречно використовувати такі творчі завдання як сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри.

Таким чином, творчі завдання об'єднують в собі різне поєднання методів музичного виховання. Образна, ігрова форма, застосування різноманітних вправ дозволяють підтримувати у дітей інтерес до діяльності, здійснювати її успішніше виконання, вміння ділитися емоціями від власної діяльності.

У процесі навчально-музичних ігор дошкільнята, виконуючи роль дорослих, засвоюють потрібні знання, набувають умінь і навичок. У грі вони краще пізнають один одного, вільніше почувуються, дорослішають. Якщо такі творчі завдання на музичних заняттях проводити систематично, це поживає спілкування дітей між собою; діти стають самостійнішими й незалежнішими, формують власну думку і вміння її доводити.

Методика розучування творчих завдань подібна до методики розучування звичайних завдань. Музичний керівник ознайомлює дітей з правилами проведення завдання, з наочними матеріалами, якщо у цьому є потреба, з музичними матеріалами, визначає основні засоби музичної виразності, уточнює завдання і пропонує дітям пограти або виконати. Під час проведення творчого завдання стежить за правильністю виконання завдання та дотриманням правил.

Після закінчення завдання обов'язково підбивають його підсумки, адже як і більшість творчих завдань мають ігрові правила та несуть у собі дух змагання. Ці правила пов'язані з виконанням певних сенсорних завдань. Діти, які правильно виконували завдання, отримують винагороду: стають ведучими у грі або мають можливість першими дізнатися про щось, скажімо кого зустрів Колобок, вибрати для себе музичний інструмент для гри в оркестрі тощо.

Як і під час будь-якого іншого процесу засвоєння нового матеріалу, проводячи творчі завдання, педагог повинен керуватися принципом від простого до складного. Діти молодшого дошкільного віку не зможуть самостійно виконати складні завдання, такі, наприклад, як викласти ритм поспівки. Але і старшим дітям, які не мають певних навичок, буде складно

впоратися з цим. Отже, добираючи творчі завдання, ми поступово ускладнюємо завдання. Під час розучування гри діти виконують певне музично-сенсорне завдання, в якому надалі вправляються завдяки систематичному проведенню цієї або іншої гри з такою самою метою. Після того, як відповідна музично-сенсорна навичка сформувалась, можна ускладнювати завдання.

Після того, як діти засвоїли декілька творчих завдань, що поєднуються однією темою або мають спільні завдання, доречно провести вечір розваг. Такий захід не потребуватиме великого напруження ні з боку дітей, ні з боку музичного керівника, адже всі завдання вивчалися поступово і систематично. Наприклад, у першій молодшій групі діти ознайомлюються з дитячими музичними інструментами: барабаном, бубном, сопілкою. До цього вони вже знали брязкальця, бубонці, дзигу. Вивчивши ці інструменти, можна провести вечір загадок «Відгадай, на чому граю».

Для розвитку сприймання ритму достатньо двох-трьох хвилин на початку заняття, щоб провести гру «Повтори за мною».

Зрештою, творчі завдання доречно включати у кожне заняття. Перспективне планування цього виду діяльності допоможе музичному керівнику продумати системність розвитку сенсорних здібностей дітей під час складання календарного плану музичних занять, а також може стати у пригоді під час проведення розваг.

Творчі завдання об'єднують такі види творчої діяльності як спів (соло, в ансамблі або хором), слухання музики, рухи під музику, ігри на музичних інструментах. Разом з тим вони виконують важливі педагогічні функції, зокрема допомоги дітям у пошуку співвідношення звуків за висотою; розвитку чуття ритму, тембрового та динамічного слуху; – спонукання до самостійних дій із застосуванням знань, отриманих на музичних заняттях; – збагачення дітей новими уявленнями, розвитку ініціативи, самостійності, здатності до сприйняття, розрізнення основних якостей музичного звуку; – самоусвідомлення дитиною себе індивідуальністю та членом колективу; –

відкриття перед дитиною шляхів використання отриманих знань у різних життєвих обставинах. З кожним роком все більше уваги надається розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Застосування творчих завдань на заняттях дає можливість сприяти творчому та загальному розвитку, закладанню основ духовної культури особистості.

В програму формувального експерименту ми включили музичні заняття у старших групах, для чого розробили спеціальне планування з урахуванням основної теми дослідження (див. таблицю 2.8).

Представляємо конспект музичного заняття у старшій групі «Грайлики» Глинського Навчально-Виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. Дошкільний навчальний заклад» Здолбунівської Районної ради Рівненської області з використанням творчих завдань з теми «У музичному царстві». Завданнями заняття було:

- збагачувати музичний досвід дітей, зацікавлюючи інструментальними творами; розвивати основи музичної культури – дослуховувати музичний твір до кінця, здатність слухати музику уважно, стежити за розвитком музичного образу;
- розвивати вокально-хорові навички, домагатися злагодженого співу знайомих пісень; закріплювати вміння використовувати знайомі танцювальні рухи «Вальсу» в танку, удосконалювати техніку їх виконання; розвивати у дітей інтерес та позитивне ставлення до музичних занять;
- продовжувати вчити дітей виражати свої почуття від почутої музики; викликати у дітей естетичну насолоду від звучання різних дитячих музичних інструментів, гри на них.

Обладнання: дитячі музичні інструменти – металофон, трикутник, сопілочка.

Хід заняття

1. Діти під «Марш» заходять до залу утворюють коло.

Музкерівник вітається з дітьми: «Добрий день, малята».

Діти проспівують. «Добрий день»

Музкерівник: Для початку ми з вами повторимо основні рухи підскоку, галопу, чітко і ритмічно будемо рухатися під музику.

Діти виконують рухи рухи підскоку, галопу під музичний супровід.

2. Вправа «Кроки вальсу».

Завдання: розвиток пізнавальної активності, а саме: самореалізації, обізнаності, самовираження, чутливості, стійкості інтересу, вольової регуляції дій.

Музкерівник: Давайте візьмемося за руки і продовжимо з вами вивчати кроки вальсу.

Діти виконують кроки вальсу у колі, повторюючи рухи з музкерівником без музичного супроводу. Під музику маршу діти сідають на стільчики.

3. Розпіванка «До-ре-мі-фа-соль-ля-сі-(до)».

Завдання: розвиток пізнавальної активності, а саме: обізнаності, емоційної сприйнятливості, чутливості, самореалізації.

Музкерівник: Скажіть мені, будь-ласка, с чого складається музика?

Діти: звуки, ноти.

Які назви нот вам знайомі?

Діти: до-ре-мі-фа-соль-ля-сі-(до).

Музкерівник: Давайте заспіваємо її лагідно, ніби нас гладить мама по голівці.
(Діти співають).

Музкерівник: А тепер заспіваємо гостро, ніби дощик іде. Молодці, таким чином, ми підготували свої голосочки до пісень які ми знаємо і вивчаємо.

(Діти співають).

Таблиця 2.8

**Календарний план музичних занять на друге півріччя 2019-2020 навч. рік
СТАРША ГРУПА**

№ зп	Завдання розвитку пізнавальної активності	Вправа	Слухання музики	Співи (розспівка, пісня)	Танець	Творчі завдання	Гра на муз. інструментах
1.	Спрямованість, потреби самовираження, самореалізація, сформованість, стійкість інтересу, вольова регуляція дій	«Звуження та розширення кола», муз. Ф. Шуберта	«Щедрик», укр. нар. щедрівка, муз. М. Леонтовича	Щедрівка «Ой, соколе», сл. народні, муз. Ф. Колесси; Щедрівка «Ой, чи є, чи нема, пан господар вдома»	«Танцювати починаймо», муз. І. Кишка;	Ігри з іграшками-тваринами; ігри «Проспівай своє ім'я», «Перетворись і покажи», «Розбуди зайчика», «Музична показуха»	«Ніч яка місячна», укр. нар. пісня
2.	Емоційна сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість здатність до емпатії	«Дрібний крок», рос. нар. мелодія	«Хвороба ляльки», муз. П. Чайковського	колядки: «Во Вифліємі нині новина», «Возвеселімся всі разом нині»	«Пружинка», муз. С. Шнайдера; «Новорічний хоровод», муз. А. Філіпенка	Музичні («співацькі переклички»; «запитання-відповідь»; «пропущені місця»; ритмічно-мелодичні імпровізації імпровізація пісні або п'єси) і ритмічні імпровізації («луна», «питання – відповідь», «ритмічні загадки»)	«Колядка»
3.	Пізнавальна творча діяльність	«Колупалочка», укр. нар.	«Нова лялька», муз.	«Українська мова», муз.	«Танець ялинок і сніжинок», муз.	Метод імпровізації в процесі гри, музична	«Перепілка», укр.

	результативність творчих процесів	мелодія	П. Чайковського	Ю. Михайленко, сл. Ю. Косицької; «Козачата», муз. М. Ведмедері, сл. О. Яворської	І. Кишка	казка »Дюймовочка; ляльковий театр, пальчикові ігри, вправи для розвитку мови, «хор рук», «інтонаційно-мовний живопис»	нар. пісня
4.	Обізнаність, обсяг знань про музику	«Крок з підскоком», муз. В. Косенка	«Колискова», на вибір	«Добрий день, матусю Україно», муз. і сл. Н. Рубальської; «Прощання з дитячим садком», муз. і сл. Н. Рубальської	«Український танець», укр. нар. мелодія	Гра «Упізнай чий голосок», творче завдання до слухання музики «Намалюй музику», «Доспівай пісеньку», гра «Я знаю 5 пісень»	«Рідна матусенька», муз. А. Філіпенка
5.	Спрямованість, потреби самовираження, самореалізація, сформованість, стійкість інтересу, вольова регуляція дій	«Викидання ніг», укр. нар. мелодія	«Котику сіренький», укр. нар. пісня	«По дорозі жук-жук», укр. нар. пісня; «Щедрий вечір, добрий вечір», укр. нар. мелодія	«Веснянка», муз. І. Кишка; «Танець із віночками», укр. нар. мелодія	Сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри	«Добрий день», розспівка
6.	Емоційна сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість здатність до емпатії	«Галоп», муз. Ф. Шуберта	Гімн «Ще не вмерла України», муз. М. Вербицького	«Ку-ку, ку-ку, чути в ліску» (гаївка), муз. Ф. Колесси; «Ой, зацвіли фіалочки» (гаївка), муз. Ф. Колесси	«Повітряні кульки», муз. В. Золотарьова, Е. Хорчинського	Рухова імпровізація, сприйняття музики, розваги та свята	«Дощик», укр. нар. мелодія
7.	Пізнавальна творча діяльність результативність	«Передача хустинки», муз. Т. Ломової	«Христос Воскрес», укр. нар. мелодія	«Гопа-гопа», сл. В. Щурата, муз. В. Вахнянина;	«Танець хлопців-козачків», укр. нар. музика	Ляльковий театр, пальчикові ігри, вправи для розвитку	«Добрий день», розспівка

	творчих процесів			«Танцювала риба з раком», сл. В. Щурата, муз. В. Вахнянина		мови, «хор рук», «інтонаційно-мовний живопис»; звуконаслідування; озвучування віршів; мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту; рухова імпровізація	гра на стаканчиках
8.	Пізнавальна творча діяльність результативність творчих процесів	«Утворення маленьких кіл», муз. Т. Шутенка	«Веснянка», муз. В. Уманця	«Щедрівочка щедрувала», укр. нар. мелодія	«Український танець трійками», укр. нар. мелодія в обр. В. Ступницького	імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення	«Веснянка», укр. нар. мелодія

9.	Обізнаність, обсяг знань про музику	«Перемінний крок», укр. нар. мелодія	«Українська мелодія», муз. І. Берковича	«Чабанець», сл. С. Жупанина, муз. нар.	«Танець із бубнами», укр. нар. музика в обр. В. Вериківського	сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри	«Дощик», укр. нар. мелодія
10.	Пізнавальна творча діяльність результативність творчих процесів	Вправи до українського танку	«Труба і барабан», муз. Д. Кабалецького	«Пташина», сл. і муз. В. Дікшина	«Танець із притупами», укр. нар. мелодія в обр. М. Метлова	імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій	«Веснянка», укр. нар. мелодія
11.	Обізнаність, обсяг знань про музику	Елементи сучасних танців	«Скрипка чарівниця», сл. і муз. В. Дікшина	«Обжинкова», сл. народні, муз. Ф. Колесси.	«Топчу ряску», сл. і муз. народні; «Танець із писанками», укр. нар. мелодія; «Українська полька», укр. нар. мелодія	Гра «Упізнай чий голосок», творче завдання до слухання музики «Намалюй музику», «Доспівай пісеньку»	«Веснянка», укр. нар. мелодія

Музкерівник: А давайте проспіваетмо нашу вправу з ноткою «Проспівай своє ім'я». По колу передаємо нотку, в кого вона у руках, той і співає своє ім'я. А потім проплескаємо це ім'я всі разом.

(Діти співають по одному).

4. Розучування пісні «Вихователько рідна».

Завдання: розвиток пізнавальної активності, а саме: самореалізації, багатства емоційних переживань, емоційного фону, чутливості, стійкості інтересу.

Музкерівник: А зараз давайте ми заспіваетмо пісню «Шкода нам прощатися з садочком», «Дитячий садок» (діти виконують пісню, музкерівник слідкує за виконанням дітьми пісні, за необхідності зупяється і повторює слова пісні чи показує, як треба заспівати).

Музкерівник: Діти, давайте затанцюємо таночок який ми вивчили і підготували.

5. Танець «Вальс».

Завдання: розвиток пізнавальної активності, а саме: самовираження, чутливості, багатства емоційних переживань.

Музкерівник: Давайте дітки затанцюємо наш танець «Вальс», який ми готуємо до випускного свята.

6. Гра на музичних інструментах.

Завдання: розвивати пізнавальну активність дітей, а саме: спрямованість, самовираження, самореалізацію, багатство емоційних переживань, обізнаність.

Музкерівник: Молодці, сідайте діти. Скажіть мені, будь ласка, які музичні інструменти ви знаєте? (Відповіді дітей). Давайте пограємось з вами у гру «відгадай, який музичний інструмент звучить». Закрийте очі та уважно послухайте, хто впізнає, який інструмент звучав, має підняти руку і потім кого я запитаю, назвати його. (Музкерівник грає на металофоні, трикутнику, сопілці).

Пропонує дитячі музичні інструменти дітям, щоб вони під музику ритмічно заграли.

Музкерівник: Пропоную вам послухати уривок знайомої мелодії, спробуйте відгадати, які інструменти тут звучали.

7. Слухання уривку «Лебідь» із твору «Карнавал тварин» К.Сенс-Санса.

Завдання: розвивати пізнавальну активність дітей, а саме: обізнаність, обсяг знань про музику, емоційну сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість.

Музкерівник: Основну мелодію у цьому творі виконує інструмент, який називається ВІОЛОНЧЕЛЬ. Я підготувала вам маленький сюрприз (демонструє). Цей музичний інструмент називається віолончель. Послухайте звучання цього інструменту.

Музкерівник показує відео з концерту де звучить віолончель.

Музкерівник: Чи сподобалося вам, як звучить віолончель?

8. Гра «Упізнай чий голосок».

Завдання: розвивати пізнавальну активність, а саме: самовираження, самореалізацію, емоційну сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності.

Музкерівник: Діти давайте пограємося з вами у гру, яка називається «Упізнай чий голосок».

(Діти, узявшись за руки, утворюють коло. У центрі кола сто-їть ведучий із заплющеними очима. Діти йдуть по колу праворуч і говорять:

Дружно, діти: раз, два, три!

Разом вліво поверни!

Усі разом повертаються і йдуть в протилежний бік.

Потім про-мовляють:

А як скажем скок, скок, скок,—

Відгадай, чий голосок!

Слова «Скок, скок, скок» проговорює тільки одна дитина, за-здалегідь призначена вихователем. Коли діти вимовлять усі сло-ва, ведучий розплющує очі й намагається відгадати, хто сказав: «Скок, скок, скок». Якщо він відгадав, то ведучим стає дитина, голос якої відгадали, і гра повторюється знову.).

8. Підсумок заняття.

Музкерівник пропонує утворити коло і ставить запитання до дітей:

Що ми сьогодні з вами робили? Що сподобалося вам найбільше на занятті?

Крокуючи по колу під музику, діти виходять із зали.

Отже, творчі завдання об'єднують такі види творчої діяльності як спів (соло, в ансамблі або хором), слухання музики, рухи під музику, ігри на музичних інструментах. Разом з тим вони виконують важливі педагогічні функції, зокрема допомоги дітям у пошуку співвідношення звуків за висотою; розвитку чуття ритму, тембрового та динамічного слуху; спонукання до самостійних дій із застосуванням знань, отриманих на музичних заняттях; збагачення дітей новими уявленнями, розвитку ініціативи, самостійності, здатності до сприйняття, розрізнення основних якостей музичного звуку; самоусвідомлення дитиною себе індивідуальністю та членом колективу; відкриття перед дитиною шляхів використання отриманих знань у різних життєвих обставинах. Застосування творчих завдань на заняттях таким чином сприяє розвитку пізнавальної активності особистості дошкільника.

2.3. Аналіз результатів формувального експерименту

Суть формувального експерименту полягала у розробці та апробації методики розвитку пізнавальної активності дошкільників в умовах застосування творчих завдань на музичних заняттях в ДЗО.

Про ефективність розробленої методики можна говорити на основі

результатів точніше кажуть результати діагностичних методик. Тому в кінці експериментального періоду (грудень 2019), тобто в кінці формувального етапу експерименту, в експериментальній та контрольній групах були проведені ті ж самі вищезгадані діагностичні методики. Метою даної діагностики стало перевірка рівнів та критерії розвитку пізнавальної активності по кожному з параметрів розвитку пізнавальної активності на новому етапі – після формувального експерименту. Для цього ми знову застосували діагностичну гру «Музична показуха», педагогічне спостереження, діагностичну методику «Музична казка», діагностичну гру «Я знаю 5 пісень».

Діагностична діагностичну гру «Музична показуха» була використана з метою діагностики рівня мотиваційного компоненту пізнавальної активності - спрямованості дитини на музично-творчу діяльність, мучно-творчу самореалізацію. Повторне проведення методики ми провели повторно в другому семестрі (грудень 2019 року). В процесі проведення ми звертали увагу на ті ж самі показники схильності дитини до пізнавальної активності. Результати констатувалися у таблиці, яку заповнювали після підрахунку результатів. Результати повторного проведення методики (діагностики схильності дитини до пізнавальної активності) у обох групах можна представити наступним чином (див. таблицю 2.9)

Таблиця 2.9

**Результати повторного проведення діагностичної гри
«Музична показуха»**

Група	Кількість обстежуваних дітей	Рівні розвитку пізнавальної активності		
		Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Експериментальна	26	33,7	44,2	22,1
Контрольна	24	35,1	48	16,9

Визначення емоційного компоненту пізнавальної активності дітей – багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, стійкість інтересу, емоційної сприйнятливості дітей відбувається завдяки педагогічному спостереженню за ними під час різних видів музичної діяльності. Результати повторного проведення ми представили у таблиці, яку заповнювали після підрахунку результатів (див. таблицю 2.10).

Таблиця 2.10

Результати повторного проведення педагогічного спостереження

Група	Кількість обстежуваних дітей	Рівні розвитку		
		Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Експериментальна	26	24,6	50,8	24,6
Контрольна	24	23,3	49	27,7

Діагностична методика «Музична казка» на контрольному етапі експерименту потребувала зміни сюжету. Тому дітям було запропоновано пригадати вірш-казку «Колобок і друзі» Миколи Петренка і знову продемонструвати власну музично-інструментальну діяльність та пластичну творчість. Результати повторного проведення методики «Музична казка» можна представити наступним чином.

Таблиця 2.11

Результати повторного проведення діагностичної методики «Музична казка»

Група	Кількість обстежуваних дітей	Рівні розвитку		
		Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Експериментальна	26	23	55,7	21,3
Контрольна	24	21,1	58,6	20,3

Діагностична гра «Я знаю 5 пісень» також була проведена повторно після формувального етапу експерименту.

Критерії оцінювання:

Високий рівень: дитина охоче береться виконувати завдання, впевнено імпровізує, не перебиває інших дітей під час показу, рухи дитини невимушені. Вірно показує інструменти та героїв твору, добре передає зміст.

Середній рівень: дитина охоче показує, але не завжди може влучно показати інструмент з першого разу, рухи не дуже впевнені. Передає зміст твору.

Низький рівень: у дитини відсутній емоційний відгук та бажання показувати, соромиться, не знає творів, повторює твір попередньої дитини. Самостійно не може передати зміст.

Результати методики ми констатували у таблиці.

Таблиця 2.12

**Результати повторного проведення діагностичної гри
«Я знаю 5 пісень»**

Група	Кількість обстежуваних дітей	Рівні розвитку		
		Високий (%)	Середній (%)	Низький (%)
Експериментальна	26	23,5	55,8	20,7
Контрольна	24	23,8	55,6	20,6

Таким чином, після повторного проведення діагностичних методик перевірки рівня розвитку пізнавальної активності дошкільників в кінці формувального експерименту одержано такі дані по кожній діагностичній методиці (див. табл. 2.13).

Результати формувального експерименту

Діагностичні методики	Рівні розвитку пізнавальної активності					
	Високий (%)		Середній (%)		Низький (%)	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
«Музична показуха»	35,1	33,7	48	44,2	16,9	22,1
«Педагогічне спостереження»	23,3	24,6	49	50,8	27,7	24,6
«Музична казка»	21,1	23	58,6	55,7	20,3	21,3
«Я знаю 5 пісень»	23,8	23,5	55,6	55,8	20,6	20,7
Зведені дані	25,8	26,2	52,8	51,6	21,4	22,2

Зведені кількісні результати в кінці формувального експерименту засвідчують перевагу високого рівня розвитку пізнавальної активності експериментальної групи (26,2%) над рівнем розвитку пізнавальної активності контрольної групи (25,8%). Водночас показник низького рівня в експериментальній групі становить 22,2%, а в контрольній – 21,4%. Таким чином, високий рівень в експериментальній групі вище на такий самий показник у контрольній групі на 0,4%, а низький нижчий на 0,8%.

Легко припустити, що додаткові практичні дії в експериментальній групі приведуть до кращих результатів. Але їм відводилося надто мало часу, щоб вони могли дати значні переваги. У педагогічному експерименті іноді не вдається досягти тієї абсолютної чистоти досліду, яка характерна для психологічного дослідження.

Тому для більшої вірогідності отриманих результатів ми порівняли результати діагностики рівня пізнавальної активності в експериментальній групі до та після експерименту (див. табл. 2.14).

**Зведені результати
констатувального та формувального експерименту**

Діагностичні методики	Рівні розвитку пізнавальної активності											
	Високий %				Середній %				Низький %			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	До	після	До	Після	До	після	До	Після	До	після		
Діагностична гра «Музична показуха»	32	35,1	34,6	33,7	49	48	46,1	44,2	19	16,9	19,3	22,1
Педагогічне спостереження	22,9	23,3	21,6	24,6	48,7	49	47,9	50,8	28,4	27,7	30,5	24,6
Діагностична методика «Музична казка»	21,4	21,1	17,5	23	56,8	58,6	58,7	55,7	21,8	20,3	23,8	21,3
Діагностична гра «Я знаю 5 пісень»	23,5	23,8	22,5	23,5	54,4	55,6	53,8	55,8	22,1	20,6	23,7	20,7

Зведені дані	24,9	25,8	24	26,2	52,2	52,8	51,6	51,6	22,8	21,4	24,3	22,2
--------------	------	------	----	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Викладаючи перебіг та результати науково-дослідної роботи, ми доводимо значення використання творчих завдань, що забезпечують розвиток пізнавальної активності дошкільників. Немає сумніву в тому, що навчання дітей дошкільного віку, побудоване на використанні творчих завдань, де присутні навчальні завдання, що активізують спрямованість, потреби, самовираження, самореалізація, сформованість, стійкість інтересу, вольова регуляція дій, емоційна сприйнятливність, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії, пізнавальна творча діяльність результативність творчих процесів, обізнаність, обсяг знань про музику, тобто розвитку пізнавальної активності.

Отже, рівень розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку на музичних заняттях в ДЗО свідчать про те, що методика використання творчих завдань є ефективною.

Висновки до 2 розділу

Методика розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку лягла в основу педагогічного експерименту, що проводився нами на базі Глинського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. дошкільний навчальний заклад» Здолбунівської районної ради Рівненської області. Усього експериментом було охоплено 50 дітей старшої вікової групи «Грайлики» (26 дітей) – експериментальна група, та «Промінчики» (24 дитини) – контрольна група.

На першому, констатувальному етапі, розроблялися показники, рівні та критерії розвитку пізнавальної активності дошкільників, укладалася

програма діагностики досліджуваного поняття, визначалась база експерименту з контрольними та експериментальними групами, проводились діагностичні методики, оброблялись та узагальнювались результати.

На другому, формувальному етапі, була змодельована та апробована методика розвитку пізнавальної активності в умовах використання творчих завдань на музичному занятті. Їх основою стали положення про творчі завдання, як такі, що мають великий навчально-виховний потенціал для сучасної освіти, тому що розвивають пізнавальний інтерес, творчі здібності, здібності до комунікативних дій, уміння експериментально-дослідницької діяльності, що активізують спрямованість, потреби, самовираження, самореалізація, сформованість, стійкість інтересу, вольову регуляцію дій, емоційну сприйнятливність, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії, пізнавальну творчу діяльність, результативність творчих процесів, обізнаність, обсяг знань про музику інтенсифікують всі рівні навчально-виховного процесу, підвищують його ефективність і якість.

В основу практичних дій по реалізації методики ми поклали використання творчих завдань. Для розвитку мотиваційного компоненту пізнавальної активності (спрямованість, потреби, самовираження, самореалізація, сформованість, стійкість інтересу, вольова регуляція дій) ми пропонуємо такі творчі завдання: ігри з іграшками-тваринами, «Проспівай своє ім'я», «Перетворись і покажи», «Розбуди зайчика», сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри та ін. Для розвитку емоційного компоненту пізнавальної активності (емоційна сприйнятливність, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії) ми пропонуємо такі творчі завдання: музичні («співацькі переклички»; «запитання-відповідь»; «пропущені місця»; ритмічно-мелодичні імпровізації імпровізація пісні або п'єси) і ритмічні імпровізації («луна», «питання – відповідь», «ритмічні загадки»), рухова імпровізація, сприйняття музики, розваги та свята та ін.

Для розвитку діяльнісного компоненту пізнавальної активності (пізнавальна творча діяльність, результативність творчих процесів) ми пропонуємо такі творчі завдання: метод організації творчої діяльності, метод імпровізації в процесі гри, музичні казки, ляльковий театр, пальчикові ігри, вправи для розвитку мови, «хор рук», «інтонаційно-мовний живопис», звуконаслідування, озвучування віршів, мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту, рухова імпровізація, імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення, режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів, ігри-драматизації, музичні імпровізації, поєднання слова, музики, руху, хореографічні творчі завдання та ін. Для розвитку інтелектуального компоненту пізнавальної активності (обізнаність, обсяг знань про музику) ми пропонуємо творчі завдання: «Упізнай чий голосок», «Намалюй музику», «Доспівай пісеньку», сюжетні пісні-ігри, ігрові танці-хороводи, інструментальні ігри, процесуальні ігри, музичні ігри та ін.

Застосування розробленої методики здійснювалось в процесі проведення музичних занять у старшій групі протягом другого семестру 2018/2019 навчального року і дозволило перевірити, на скільки використання творчих завдань сприяє розвитку пізнавальної активності.

Зіставлення результатів діагностичних методик перевірки рівня розвитку пізнавальної активності початкового на кінцевого зрізів дозволяє прослідкувати динаміку збільшення кількості дітей в високим рівнем розвитку пізнавальної активності в експериментальній групі (з 24% до 26,2%). В контрольній групі також спостерігається збільшення кількості дітей високого рівня (з 24,9% до 25,8%). Різниця балів на користь експериментальних груп переконує в ефективності розробленої методики.

Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези: розвиток пізнавальної

активності дошкільників буде ефективним за умови використання творчих завдань на музичному занятті в ДЗО, тому що вокальні, інструментальні, пластичні імпровізації, пластично-театральні етюди, творчі музичні ігри, вправи, пісні-танці-ігри ефективно впливають на розвиток вольових зусиль, прагнення до самостійності, ініціативності та активної діяльності, оригінальності втілення задуму, виконавської довершеності.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота теоретично узагальнює та пропонує нове вирішення проблеми розвитку пізнавальної активності дошкільників, яке виявляється у педагогічному обґрунтуванні методики застосування творчих завдань на музичних заняттях в ДЗО. Виконання завдань науково-експериментального дослідження дозволив нам зробити такі висновки.

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав нам змогу сформулювати поняття «пізнавальної активності» дитини-дошкільника – це така активність, яка формується і розвивається на базі пізнавальної потреби у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про оточуючий світ і характеризується наявною пізнавальною орієнтацією, ініціативою, самостійністю дитини, допитливістю та оригінальністю (С. О. Ладивір).

2. В науковій літературі та практиці накопичений чималий досвід формування та розвитку пізнавальної активності дошкільників. Аналіз цього досвіду засвідчив, що методами формування пізнавальної активності дошкільників вважають: ігри на розвиток креативності (О. Л. Кононко), ігрові завдання, друковані посібники, карти-схеми, картини, діафільми, плакати, малюнки, таблиці, графіки і графічні моделі, сворення проблемних ситуацій (Н. В. Попова), дидактичні ігри (В. В. Вострякова), особистісно орієнтована розвиваюче середовище (В. С. Дайлидене), електронні та інформаційні засоби (рукавички-піаніно, електронний синтезатор, електронні музичні сенсорні килимки, інтерактивна дошка, програмні засоби (П. В. Шевелєв), квесттехнології (Л. Ю. Лосєва, І. В. Колеснікова), інтегроване музичне заняття (Ю. О. Рожнатова).

5. Проаналізувавши науково-практичну літературу, ми дійшли висновку, що творчі завдання – невід'ємна частина на музичних заняттях в дошкільних закладах освіти. Тому творчі завдання під час музичних занять, які ефективно впливають на розвиток творчої спрямованості ми

класифікували наступним чином: режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів; ігри-драматизації; ігри з іграшками-тваринами (А. П. Усова, О. Є. Кравцова, Р. Й. Жуковська); ігри, що виникають за ініціативою самих дітей (С. Л. Новосьолова); музичні казки (І. П. Макєєва, Т. Ю. Прокопович, С. І. Мерзлякова); музичні імпровізації (О. О. Гумінська, С. В. Олійник); поєднання слова, музики, руху (З. Кодай, К. Орф, С. В. Олійник, М. М. Шуть та ін.), «інтонаційно-мовний живопис»; звуконаслідування; озвучування віршів; мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту; рухова імпровізація (Т. А. Боровик), імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення (О. І. Юдіна).

3. Термін «завдання» О. М. Матюшкін використовує у значенні вимоги, яка включає в себе питання й мету. Під творчими завданнями А. В. Запорожец, Я. З. Неверович, А. Д. Кошелева розуміють такі, що передбачають наявність суперечностей та утруднень, які у свою чергу посилюють пізнавальні інтереси, стимулюють дослідницькі пізнавальні дії, самостійний варіативний пошук способів досягнення результату, стимулюють відкриття нового, поживляючи пізнавальні процеси та позитивно впливаючи на пізнавальну активність дітей. Розв'язання творчих завдань вимагає застосування раніше засвоєних знань та вмінь у новій ситуації, їх комбінацію та перетворення, побудову їх на основі способу розв'язання, бачення нової проблеми в традиційній ситуації.

4. На музичних заняттях можуть бути застосовані такі творчі завдання: режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів; ігри-драматизації; ігри з іграшками-тваринами (А. П. Усова, О. Є. Кравцова, Р. Й. Жуковська); ігри, що виникають за ініціативою самих дітей (С. Л. Новосьолова); музичні казки (І. П. Макєєва, Т. Ю. Прокопович, С. І. Мерзлякова); музичні імпровізації (О. О. Гумінська, С. В. Олійник); поєднання слова, музики, руху (З. Кодай,

К. Орф, С. В. Олійник, М. М. Шуть та ін.), «інтонаційно-мовний живопис»; звуконаслідування; озвучування віршів; мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту; рухова імпровізація (Т. А. Боровик), імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення (О. І. Юдіна).

5. Вивчення проблеми застосування творчих завдань в практиці проведення музичних занять в дошкільних закладах освіти засвідчило недостатню обізнаність учителів музики з методами та прийомами даної технології, а відповідно – низький рівень пізнавальної активності старших дошкільників. Водночас відсутня методика застосування творчих завдань на музичних заняттях, не зроблено спроб їх використання з метою розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Це дало нам змогу висловити припущення: рівень розвитку пізнавальної активності старших дошкільників підвищиться за умови застосування творчих завдань на музичних заняттях, тому що саме навчальні творчі завдання активізують пізнавальну активність дошкільників у процесі сприймання та художньо-творчої діяльності, сприяють розвитку емоційності, вольової спрямованості до пізнання.

6. Педагогічний експеримент проводився нами на базі старших груп (контрольних та експериментальних) старша група «Грайлики» (26 дітей) та контрольної групи – старша група «Промінчики» (24 дитини) Глинського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. - дошкільний навчальний заклад» Здолбунівської районної ради Рівненської області (всього 50 дітей). В основу формувального етапу експерименту ми поклали використання творчих завдань: режисерські ігри, ігри на сюжети літературних творів; ігри-драматизації; ігри з іграшками-тваринами; ігри, що виникають за ініціативою самих дітей; музичні казки; музичні імпровізації; поєднання слова, музики, руху «інтонаційно-мовний живопис»;

звуконаслідування; озвучування віршів; мовні, пальчикові ігри-розминки, ігри-пісні, створення колективного звукового акомпанементу до тексту; рухова імпровізація, імпровізація, створення наспіву до вірша, написання варіантів мелодії, прикрашання мелодії; ілюстрація казки музикою, поєднання вокальних й інструментальних імпровізацій, елементи звукозображення.

7. Зіставлення результатів діагностичних методик перевірки рівня розвитку пізнавальної активності початкового на кінцевого зрізів дозволяє прослідкувати динаміку збільшення кількості дітей в високим рівнем розвитку пізнавальної активності в експериментальній групі (з 24% до 26,2%). В контрольній групі також спостерігається збільшення кількості дітей високого рівня (з 24,9% до 25,8%). Різниця балів на користь експериментальних груп переконує в ефективності розробленої методики.

Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези: рівень розвитку пізнавальної активності дошкільника на музичних заняттях в дошкільних закладах освіти підвищиться за умови впровадження в практику роботи творчих завдань, тому що режисерські, літературні, мовно-пальчикові, вокальні, інструментальні, звукозображальні творчі завдання та ігри ефективно впливають на потреби, емоційну сприйнятливість, багатство емоційних переживань, емоційний фон діяльності, чутливість, вразливість, здатність до емпатії, самовираження, самореалізацію.

8. Аналіз отриманих даних в експериментальних і контрольних групах підтвердив правомірність висунутої гіпотези.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Подальшого вивчення вимагають застосування творчих завдань на музичних заняттях в ДЗО з метою розвитку пізнавальної активності дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматыєва О. П. Особливості розвитку творчих здібностей дошкільників у театральній діяльності [Текст] / Олена Петрівна Аматыєва // Матеріали людинознавчих філософських читань. – Дрогобич, 1998. – Вип. 6: Людина і творчість: гуманістичні вияви. – С. 947.
2. Андрасян А. Л. Музично-дидактичні ігри як засіб активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з вадами зору [Текст] / автореф. дис. ... канд. пед. наук / ПДПУ (м. Одеса) імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с.
3. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества [Текст] / Валентин Иванович Андреев. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. – 288 с.
4. Антология мировой философии: В 4-х т. – М.: Мысль, 1969. – Т. 1. – Ч. 1. – 576 с.
5. Архипова С. П. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку [Текст] / Світлана Петрівна Архипова, Надія Ярославівна Кушнірик // Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 2. – С. 41-48.
6. Афоніна В. О. Розвиток творчих здібностей дошкільників через український фольклор засобами гурткової роботи [Текст] / В. О. Афоніна // Обдарована дитина. – 2012. – № 5. – С. 31-35.
7. Барабаш О. Музично-ритмічне виховання за системою Еміля Жака – Далькроза у запитаннях та відповідях [Текст] / Ольга Барабаш // Музичний керівник. – 2016. №09 (вересень). – С. 10-21.
8. Баренбойм Л. А. Система детского музыкального воспитания Карла Орфа [Текст] / Лев Аронович Баренбойм. – Ленинград: Музыка, 1970. – 160 с.
9. Бекина С. И. Музыка и движение (Упражнения, игры пляски для детей 3 – 4 лет): из опыта работы муз. руководителей дет. садов [Текст] / Сост.

Светлана Ивановна Бекина, Татьяна Павловна Ломова, Елена Николаевна Соковнина. – М.: Просвещение, 1981. – 158с.

10. Березина В. Г. Детство творческой личности [Текст] / Валентина Григорьевна Березина, Игорь Леонардович Викентьев, Сергей Юрьевич Модестов. – СПб.: Издательство Буковского, 1994. – 60 с.

11. Березова Г. О. Класичний танець у дитячих хореографічних колективах [Текст] / Галина Олексіївна Березова – К., 1990. – 179 с.

12. Березова Г. О. Хореографічна робота з дошкільниками [Текст]: ч. 1 / Галина Олексіївна Березова – К.: Муз. Україна, 1982. – 120 с.

13. Біла І. М. Конструювання як засіб розвитку творчості дошкільників [Текст] / Ірина Миколаївна Біла // Дошкільне виховання. – 2010. – № 5. – С. 10-13.

14. Біла І. М. Психологія дитячої творчості [Текст] / Ірина Миколаївна Біла. – К. : Фенікс, 2014. – 137 с.

15. Білан О. І. Українське дошкільня [Текст]: програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко, Л. Р. Овчаренко [та ін.]. . – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 264 с.

16. Богданов Г. Ф. Детское хореографическое творчество: теория, методика, практика [Текст]: метод . пособие / Геннадий Федорович Богданов. – М. – Берлин: Директ-Медиа, 2015. – 193 с.

17. Богданов Г. Ф. Работа над музыкально-танцевальной формой хореографического произведения [Текст]: учебно-методическое пособие. Ч. 4. Вып. 1. / Геннадий Федорович Богданов. – М.: ВЦХТ, 2008. – 144 с.

18. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей [Текст]: учеб. пособие / Диана Борисовна Богоявленская. – М.: Академия, 2002. – 320 с.

19. Богоявленская Д.П. Психология творческих способностей [Текст]: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. – М., 2002. – 320 с.

20. Богуш А. М. Базовий компонент дошкільної освіти [Текст] / наук. керівник Алла Михайлівна Богуш; авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л [та ін.]. – К., 2012. – 26 с.
21. Богуш А. М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дитини у дошкільних навчальних закладах [Текст]: підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / Алла Михайлівна Богуш, Наталія Василівна Гавриш, Тетяна Миколаївна Котик. – К.: Видавничий дім «Слово», 2006. – 304 с.
22. Борисова О. Система роботи над вокально-хоровими навичками старших дошкільників та молодших школярів [Текст] / Олена Борисова // Початкова школа. – 2004. – № 5. – С. 35-38.
23. Боровик Т. А. Пути педагогического творчества [Текст] / Т. А. Боровик // Музыкальный руководитель. – 2004. – № 4. – С. 29-32.
24. Брежнева О.Г. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників [Текст] / О.Г. Брежнева // Дошкільне виховання. – 1998. – № 2. – С. 12-14.
25. Булаківська А. П. Розвиваємо творчі та пізнавальні здібності дітей [Текст] / А. П. Булаківська // Обдарована дитина. – 2008. – № 5. – С. 38-40.
26. Буркова Л. В. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників при вивченні сезонних явищ природи [Текст]: автореф. дис. .. канд. пед. наук: 13.00.01 / Л. В. Буркова. - Ін-т педагогіки АПН України - К., 1994. - 24 с.
27. Бурова А. П. Сюжетно-рольова гра у розвитку творчих здібностей [Текст] / Анна Петрівна Бурова, Ольга Петрівна Долинна // Дошкільне виховання. – 2000. – № 1. – С. 14-15.
28. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / укл. і голов. ред. В'ячеслав Тимофійович Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
29. Венгер Н. Ю. Путь к развитию творчества [Текст] / Наталья Юрьевна Венгер // Дошкольное воспитание. – 1982. – №11. – С. 32-38.

30. Верховинець В. М. Весняночка: ігри з піснями для дітей дошкільного віку і молодших школярів [Текст] / Василь Миколайович Верховинець. – К.: Муз. Україна, 1979. – 340 с.
31. Ветлугина Н. А. Методика музикального виховання в дитячому садку [Текст]:.: учебник для учащихся пед. Уч-щ по спец. «Дошк. виховання»/ Наталья Алексеевна Ветлугина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 271 с.
32. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини [Текст] / Наталія Олексіївна Ветлугіна. – К.: Муз. Україна, 1978. – 256 с.
33. Вільчковський Е. С. Рух і музика [Текст]:.: Ігри під музику для дітей другої мол. та серед. груп дит. садка/ Едуард Станіславович Вільчківський. – К.: Муз. Україна, 1986. – 48 с.
34. Воронова В. Я. Творческие игры старших дошкольников [Текст] / Валентина Яковлевна Воронова. – М.: Образование, 1981. – 139 с.
35. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк [Текст]:.: кн. для учителя / Лев Семенович Выготский. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – С. 98.
36. Вострякова Валентина Викторовна Влияние музыкально-дидактических игр на развитие познавательной активности дошкольников // Вестник ШГПУ. 2016. №1 (29). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-muzykalno-didakticheskikh-igr-na-razvitie-poznavatelnoy-aktivnosti-doshkolnikov>
37. Гальченко В. М. Психологія дитячої творчості [Текст]:.: навч.-метод. посіб. / укл. Вікторія Миколаївна Гальченко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – 132 с.
38. Гогоберидзе А. Г. Теория и методика музыкального воспитания детей дошкольного возраста [Текст]:.: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Александра Гививна Гогоберидзе, В. А. Деркунская. – М.: Академия, 2005. – 320 с.

39. Годовикова Д.Б. Формирование познавательной активности [Текст] / Дина Борисовна Годовикова // Вопросы психологии. - 1987. - № 1. - С. 56-59.
40. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Текст] / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
41. Горшкова Е. В. От жеста к танцу. Методика и конспекты занятий по развитию у детей 5 – 7 лет творчества в танце [Текст]: пособие для музыкальных руководителей детских садов / Елена Викторовна Горшкова – М.: Издательство «Гном и Д», 2002. – 120 с.
42. Григорович Ю. Н. Балет [Текст]: энциклопедия / гл. ред. Юрий Николаевич Григорович. – М.: Советская энциклопедия, 1981. – 564 с.
43. Гулько Ю. А. Розвиток творчого потенціалу дошкільників [Текст] / Ю. А. Гулько, Н. Г. Рубель // Обдарована дитина. – 2005. – № 6. – С. 47-52.
44. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі [Текст]: метод. посібник / О. О. Гумінська. – Тернопіль: Навч. кн. – Богдан, 2003. – 104 с.
45. Гурнік Л. В. Основні аспекти вирішення проблеми розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку [Текст] / Людмила Василівна Гурнік // Нова пед. думка. – 2008. – № 1. – С. 21-24.
46. Дайлидене В. С. Развитие познавательной активности дошкольников в учреждении дополнительного образования детей [Электронный ресурс]: автореф. дис. канд. пед. наук / Валентина Станиславовна Дайлидене. – Оренбург, 2004. – Режим доступа: <https://www.dissercat.com/content/razvitiie-poznavatelnoi-aktivnosti-doshkolnikov-v-uchrezhdenii-dopolnitelnogo-obrazovaniya-de>
47. Данилов М. А. Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности в процессе обучения [Текст] // Советская педагогика. - 1961. - № 8. - С. 32-43.
48. Данилова Л. В. Розвивати пізнавальну активність учнів [Текст] / Л. Ланилова // Рідна школа. – 2002. - № 6. – с. 18 – 20.

49. Демчук М. Ю. Розвиток зображувально-художніх здібностей дитини засобами різноманітних художніх технік [Текст] / М. Ю. Демчук // Дитячий садок. – 2004. – № 23. – С. 1-3.
50. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Краткий психологический словарь [Текст] : Личность, образование, самообразование, профессия. – Мн.: Хэлтон, 1998. – 399 с.
51. Ендовицкая Т. В. О развитии творческих способностей [Текст] / Т. В. Ендовицкая // Дошкольное воспитание. – 1997. – №12. – С. 73-75.
52. Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
53. Зими́на А. Н. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста [Текст].: учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Ангелина Николаевна Зими́на. – М.: Владос, 2000. – 304 с.
54. Карпова Л. Г. Развитие творческих способностей младших школьников во внеучебной деятельности [Электронный ресурс]. / Людмила Григорьевна Карпова. –Режим доступа: <http://www.dissercat.com>
55. Клепиков О. І. Основи творчості [Текст].: навч. посіб. / Олександр Іванович Клепиков. – К.: Вища школа, 1996. – 296 с.
56. Клименко В. В. Механізми розвитку творчості [Текст] / Віктор Васильович Клименко // Обдарована дитина. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – №1. С. 12-18.
57. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) [Текст]: навч. посібник / Олена Леонтіївна Кононко - К.: Освіта, 1998. – 255 с
58. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей [Текст] / Григорій Силович Костюк // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989. – С. 307-373.
59. Кудрявцев В. Т. Ребёнок-дошкольник: новый подход к диагностике творческих способностей [Текст] / Владимир Товиевич Кудрявцев, Виталий

- Борисович Синельников. // Дошкольное воспитание. – 2005. – № 9. – С. 52–59; № 10. – С. 62–69.
60. Кулачківська С. Є. Я – дошкільник : вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку [Текст] / С. Є. Кулачківська, С.О. Ладивір. – К. : Нора-прінт, 1996. – 108 с.
61. Кульчицька О. І. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей [Текст] / Олена Іполитівна Кульчицька, Л. Г. Чорна // Обдарована дитина. – 2003. – № 5. – С. 42-50.
62. Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості [Текст] / Світлана Олексіївна Ладивір // Дошкільне виховання. – 2006. – № 11. – С. 3-6.
63. Лазаревська О. М. Творчість дитини і музичне виховання [Текст] / О. М. Лазаревська, С. І. Науменко // Початкова школа. – 1994. – №11. – С. 16 - 18.
64. Листопад А. А. Содержание понятия «творческие способности» как психолого-педагогическое явление [Электронный ресурс]. / А. А. Листопад // Journal of Psychology. Special Pedagogy. Social Work (PSPSW) e-ISSN: 1857-4432, p-ISSN: 1857-0224, Volume 46, Issue 1, 2017. – Режим доступа: <http://psihologie.upsc.md>
65. Ліневич К. Проблема творчості в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених: понятійний аспект [Текст] / Катерина Ліневич // Рідна шк. – 2008. – № 11. – С. 19-22.
66. Лісовська Т. А. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників у процесі музично-імпровізаторської діяльності [Текст] / Тетяна Адамівна Лісовська // Наука і освіта. – 2013. – № 3. – С. 93-95.
67. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів [Текст] / Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. – 2-е вид., доп. – Х.: ОВС, 2000. – 164 с.
68. Лосева Лариса Юрьевна, Колесникова Инна Васильевна Игра-квест как форма образовательной деятельности со старшими дошкольниками //

Сборник материалов Ежегодной международной научно-практической конференции «Воспитание и обучение детей младшего возраста». 2016. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/igra-kvest-kak-forma-obrazovatelnoy-deyatelnosti-so-starshimi-doshkolnikami>

69. Макаренко Н. М. Методики визначення творчих здібностей, потенціалу [Текст] / Наталія Миколаївна Макаренко // Обдарована дитина. – 2011. – № 4. – С. 34-35.

70. Матюшкин А. М. Психологическая структура, динамика и развитие познавательной активности [Текст] // Вопросы психологии. 1982. №4

71. Матюшкина А. А. Развитие творческой активности школьников [Текст] / под ред. Анна Алексеевна Матюшкина. – М.: Педагогика, 1991. – 160 с.

72. Метод педагогічного спостереження [Електронний ресурс] // studfile.net – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/2425681/page:3/>

73. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку: автореф. дис. ... д-ра пед. наук [Текст] / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К., 2001. 41 с.

74. Мысов Б. И. Музыкально-ритмические движения (для утренней гимнастики в детском саду) [Текст].: /Борис Иванович Мысов. – Мн., Нар. асвета, 1971. – 80 с.

75. Науменко С. І. Музыкально-естетичне виховання дошкільнят [Текст] / Степан Іванович Науменко – К.: Магістр, 1996. – 96 с.

76. Ожегов С.И. Словарь русского языка [Текст] / Под ред. чл.-кор. АН СССР А.Ю.Шведовой. – 20-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1988. – 750 с.

77. Олійник С. В. Формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя початкових класів [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Житомир, 2003. – 187 с.

78. Пізнавальний розвиток. Пізнавальний розвиток дошкільників [Електронний ресурс] // zhuravlyk.uz.ua – Режим доступу:

<http://zhuravlyk.uz.ua/organizaciya-zhittyediyalnosti-ditej-v-dnz/piznavalnij-rozvitok/?print=print>

79. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : учеб. пособие [для учеб. заведений проф. тех. образования] [Текст] / К. К. Платонов. – М. : Высшая школа, 1984. – 174 с.
80. Поддяков Н. Н. Ребенок-дошкольник: проблемы психического развития и саморазвития [Текст] // Дошкольное воспитание. – 1998. – № 12. – С. 69-74.
81. Позняк Т. М. Розвиток творчих здібностей дитини [Текст] / Тетяна Миколаївна Позняк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки : збірник / Чернігівський нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2011. – Вип. 94, Т. 2. – С. 103-106.
82. Половникова Н. А. Воспитание познавательной самостоятельности [Текст] / Надежда Анатолиевна Половникова. – Казань: Таткнигиздат, 1968. – 203 с.
83. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка [Текст].: навч. посіб. / Тамара Іллівна Поніманська – К.: Академвидав, 2006. – 456 с.
84. Пономарев Я. О. Психология творчества [Текст] / Яков Александрович Пономарев. – М.: Наука, 1976. – 303 с.
85. Прокопович Т. Ю. Музична казка в сучасній педагогічній практиці [Текст] // Музичний керівник.-2013.-№5.-4
86. Прохорова Л. Развиваем творческую активность дошкольников [Текст] / Л. Прохорова // Дошкольное воспитание. – 1996. – №5. – С. 21-27.
87. Равен Д. К. Руководство к Прогрессивным Матрицам Равена и Словарным шкалам. Раздел 1. Общая часть руководства [Текст] / Джон Карлайл Равен, Дж. Равен, Д. Х. Курт. – М.: Когито-Центр, 1997. – 76 с.
88. Радул. В. В. Соціолого-педагогічний словник [Текст]./ Валерій Вікторович Радул – К.: Екс Об. 2004. – 304 с.

89. Радынова О. П. Музыкальное воспитание дошкольников [Текст].: учеб. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Ольга Петровна Радынова – М.: Академия, 1998. – 240 с.
90. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке [Текст] / В. Рогозина // Воспитание школьников. – 2007. – №4. – С. 28-30.
91. Рожнатов Ю. А. Развитие познавательной активности детей дошкольного возраста / Юлия Александровна Рожнатов // Социальная сеть работников образования. – URL: <https://nsportal.ru/shkola/muzyka/library/2014/11/09/razvitie-poznavatelnoy-aktivnosti-detey-doshkolnogo-vozrasta>
92. Роль казки у розвитку творчості дітей дошкільного віку [Текст] // Бібліотека вихователя дитячого садка. – 2005. – № 21. – С. 1-13.
93. Россихина В. П. Н. Г. Александрова и ритмики Далькроза в нашей стране [Текст] / Веры Петровны Россихиной // Из пришлого советской музыкальной культуры: сб. ст. вып. 3 / сост. и ред. Тамары Николаевны Ливановой. – М.: Сов. композитор, 1982. – 280с.
94. Садовенко С. М. Розвиток творчих та музичних здібностей дітей раннього і молодшого дошкільного віку [Текст] / Світлана Миколаївна Садовенко // Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Суми: СДПУ ім. Антон Семенович Макаренка, 2003. – С. 460-467.
95. Середа І. О. Творчі здібності людини: визначення, сутність, структура [Текст] / Ірина Олександрівна Середа. – Тернопіль, 2009. – 12 с.
96. Серих Л. В. Розвиток креативності дитини [Текст] / Л. В. Серих // Мистецтво в школі. – 2013. – №2. – С. 1-5.
97. Симановский А. Э. Развитие творческого мышления детей [Текст] / Андрей Эдгарович Симановский. – Ярославль, 1996. – 192 с.
98. Сисоева С. О. Основы педагогической творчості [Текст].: підручник / Світлана Олександрівна Сисоева. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с.

99. Словарь, справочник по педагогике [Текст] / Под. ред. Пидкасистого П. И. – Москва: ТЦ Сфера, 2004. – 439 с.
100. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія [Текст] / О. М. Степанов. – Київ : Академвидав, 2006. – 424 с.
101. Стецюк К. В. Розвиток музично-творчих здібностей як педагогічна проблема [Текст] / К. В. Стецюк // Технологія навчання дорослих: зміст, структура, основні характеристики: Матеріали науково-практичної конференції / Ред. кол.: Сергій Яковлевич Харченко, Євген Миколайович Хриков, Олена Іванівна Кравченко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – С. 34-40.
102. Суржанська В. А. Музичні творчі завдання: створюємо та використовуємо у роботі з дошкільниками [Текст] // Музичний керівник. – 2012. – №4. – С. 25.
103. Суржанська В. А. Розвиваємо творчі здібності [Текст] / Вікторія Анатоліївна Суржанська. – Харків : Основа, 2007. – 112 с.
104. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України. К., 2004. 19 с.
105. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1971.
106. Тимошук С. В. Розвиток творчості дитини засобами музичної діяльності (за принципами концепції музичного виховання К. Орфа) [Текст] / Світлана Володимирівна Тимошук // Обдарована дитина. – 2013. – № 5. – С. 22-34.
107. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К., 2004. 23 с.
108. Туриніна О. Л. Психологія творчості [Текст]: навч. посіб. / Олена Леонтіївна Туриніна– К. : МАУП, 2007. – 160 с.

109. Український музично-педагогічний словник [Текст] : в 2 т. / Л. Хоркава, Р. Хоркавий. - Львів : б. в., 2010 - Т. 2 : Н-Я. - 2010. - 513 с.]
110. Усова А. П. Роль игры в воспитании детей [Текст] : [сб. статей] / под ред. А. В. Запорожца ; [сост. Н. Я. Михайленко]. – М. : Просвещение, 1976. – 94, [2] с. : ил., с. 138.
111. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – С. 506.
112. Хоркава Р. Б. Український музично-педагогічний словник [Текст]: в 2 т.; 1 т. / Лариса Хоркава, Роман Хоркавий. – Львів.: Бв. – 2010. – 288 с.
113. Череповська Н. І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей [Текст] / Наталія Іванівна Череповська // Обдарована дитина. – 2006. – №1. – С. 18-21.
114. Шевелев П. В. Электронные и информационные дидактические средства повышения познавательной активности дошкольников на музыкальных занятиях / Павел Владимирович Шевелев // Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Наука и социум». 2017. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnye-i-informatsionnye-didakticheskie-sredstva-povysheniya-poznavatelnoy-aktivnosti-doshkolnikov-na-muzykalnyh-zanyatiyah>
115. Шуть М. Розвиток креативності дітей на музичних заняттях [Текст] // Музичний керівник. – 2013. – №8. – С.4.
116. Щербакова Е. О некоторых особенностях познавательной активности в процессе обучения математике [Текст] // Дошкольное воспитание. – 1983. – № 9. – С. 42-45.
117. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе [Текст]: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1979. – 160 с.
118. Эмоциональное развитие дошкольника: Пособие для воспитателей дет. сада [Текст] / А. В. Запорожец, Я. З. Неверович, А. Д. Кошелева и др.; Под ред. А. Д. Кошелевой. – М.: Просвещение, 1985. – 176 с.

119. Эмоциональное развитие дошкольника: Пособие для воспитателей детского сада [Текст] / А. В. Запорожец, Я. З. Неверович, А. Д. Кошелева и др.; Под ред. А. Д. Кошелевой. - М.: Просвещение, 1985. - 176 с.
120. Юдина Е. И. Мой первый учебник по музыке и творчеству [Текст] / Е. И. Юдина. – М.: Аквариум, 1997. – 270 с.
121. Яворська О. М. Творчі завдання на музичних заняттях в дошкільних закладах освіти // Мистецька освіта та розвиток творчої особистості: зб. наук. праць. / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Uniwersytet Rzeszowski Wydział Muzyki, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв. – Рівне: Волинські обереги, 2018. – Вип. 4. - С.312-316.